

РИШТОВАННЯ

(П'єса на 3 дії 8 картин)

ДІЄВІ ОСОБИ

Соловйов, Олександр Іванович—директор заводу, вису-
ванець.

Останін, Аркадій Йосипович—головний інженер колишній ка-
пітан білогвардієць.

Гольдман, Давид Моїсеевич—молодий червоний інженер.

Гриненко—голова місьцевкому будівельників.

Коляда Гаврило—робітник будівельник, ударник, робітники звуть
просто «Гаврюхою».

Бравий—секретар партосередку.

Горобчик—робітник, робкор.

Насмітник—робітник; шкурник, рвач, горлохват і п'яниця.

Людмила Петровна—друкарниця.

Оксана—дружина Соловйова.

Софія Петровна—дружина Насмітника.

Клименко Антон Миколаєвич—зав. діловодством заводу.

ДІЯ ПЕРША

І. НА НОВІЙ БУДІВЛІ

В глибині кону велика нова будівля, будують новий завод. Різноманітні риштовання. Дошки, стовпи, цегла загромождають сцену. На риштованні працюють робітники. Стукіт. Десь, по той бік будівлі, в повітрі, лунає свист. Поперек сцени робітники носять цеглу. Напружено працюють будівельники. Кожен виспівує, собі-свої.

Перший (обрубуючи цеглину).

«Вишлі ми все із народа,

Деті сем'ї трудової

Братській союз і свобода —

Вот наш девіз боєвої». (декілька разів)

Другий (надпилюючи коло риштовання дошку)

«Вставай хто серцем кучерявий.

Нова республіко, гряди

Хлюпни нам, море, свіжі лави

О, земле, велетнів роди».

Третій (ладнаючи цеглину).

«Полю-бі-іл я тебе дорога-а-а»..

Перший. А вона тебе в шию вигнала... От здорово.

Третій. А ти звідки знаєш.

Перший. О. Невже вгадав? От здорово!

Третій. Де там!..

Четвертий. А що: гірше?

Третій. А звісно що гірше (сміх). Через поріг турнула, плюнула вслід і сказала, щоб на очі не показувався.

Перший. Здорово! Турнула, плюнула та ще й сказала... Здорово!

Третій. (докінчує співати).

«і всю ду-шуу тебе я отдал»

Четвертий. «Ми діти вільного народу.

Рожеві квіти запашні»...

Горобчик. Єжелі'што, то воно й пахне, а ось єжелі від тебе, як з бочки зловоніє пре. (Загальний сміх) Гаврюхо. Скажи хоч ти йому штов, він, єжелі можливо припинив свої «запахні квіти». Дихати нема чим...

Коляда. (що ввесь час працював не відриваючись). Не годиться під час роботи відриватися за особистими справами. Працювати треба. Договір на соцзмагання склали. Роботу через два місяці повинні закінчити, а в нас, поглянь ще скільки роботи. А тим більше тобі. Робкор же ти, не годиться так...

Горобчик. Єжелі писати, то я напишу-у-у. Но єжелі зловоніє заразою розводиться то...

Перший. Остав дурнів корчити. Сказано не можна, значить роби. Писака знайшовся. Знаємо вас.

(Всі мовчки працюють).

Другий. (обтісує шматок дошки).

«... О! Хлюпни нам, море, свіжі лави

О, земле, велетнів роди-и-и...»

Насмітник. (приносить на носилках з робітником цеглу). І що ти тямиш у тій пісні. Та нічого. Аж ні-чо-гі-сень-ко.

Другий. Не заважай робити. Відчипись. Цеглу скоріше носи.

Насмітник. Брось тріпаться... Знаємо вас, лизуни. Язики скоро пооблазять від лизання начальства. Я—сам собі хазяїн. Схочу роблю, схочу ні. Ніхто не вкаже. (Сідає коло стовпа й починає роззувати чобіт). Я хазяїн заводу, а не хтось там. (Робітники працюють. Іде, розглядаючи будівлю, Гольдман).

Гольдман. (Помітивши сидячого Насмітника). А чого це ви тов. Насмітнику сидите, не працюєте. Не годиться так. Роботи не скінчимо в термін, коли так будемо працювати. Не годиться, не годиться так. Всі роблять, а ви сидите.

Насмітник. А що мені до того... Цього року не закінчимо—другий рік буде! Не розірваться ж. По-вашому й відпочити не можна?

Коляда. Давид Моїсєєвич. Це для його не перший і не останній раз.

Робітники:—Через таких і робота затримується.

— А звісно, що через таких...

— Зате він від ледарювання скоро «помре».

— А головне не перепрацюється здорово.

— Не то що здорово, а й зовсім не перепрацюється.

Гольдман. Не годиться так, не годиться. (Чути гудок на перерву. Робітники збираються обідати).

Насмітник (Єхидно). Чуєте? Гудок! Скажіть, гудок? Що ви тепер скажете. Га? Доки вони злізуть і обід пройшов, а я вже й готовий. (Дістає з корзини їжу) Раз, два, три... (їсть). Вже й обідаю.

Гольдман. Завод же так не закінчимо в термін, голова ти... (помітив Гриненка за коном). Товаришу Гриненку! (Пішов до нього).

Насмітник (чиркає вслід Гольдманові). Жидовська морда... Ще й він мені вказувати будить. Плювають я хтів на тебе. (Плює ще раз). Командувати буде він мені. Революцію творили не для того. Сам знаю.

Коляда. (Обідаючи). А що ж ти думаєш, що для того, щоб ти ледарював горлохватив. Ех, ти!.. А ще робітником зветься. І духу нема в тебе робітничого.

Робітники:— Ну вже ж і Гаврюха. Попаде правду в зуби й бреше!

— Здорово, здорово. Як там і був.

— Як у око вліпив. Ха-ха-ха.

— Чуєш, Насмітнику, яку тобі резолюцію приписано?

— Та що йому? Він, мов той пензок.

— Надарма йому жінка й гулю набила.

Насмітник. (скипів від злості). Ти бачив, кажи?! Не бачив, то не треба язиком по дурному тріпати. Сволочі.. Їсти, нема чого, а ви—роби! З яким ти чортом робитимеш? Дві тараньки на тиждень дають та хліб такий, що й Рудько директорів не захоче їсти (показує шматок хліба). Ось на, подавиться можна.

Горобчик. Воно, ежелі, прісмотреться, то він і правду каже... Піта-тельних веществ малувато, а дотого ж і негарні. А тому, ежелі прісмотреться, і зловоніє получається... Дихати нема чим.

Робітники: — Брось філософію розводити.

— А ще робкор. (показує на зад). Ось що ти!..

— Ти-б написав до газети про зловоніє.

Перший. Напиши. Горобчику. Тільки не про це зловоніє, а про те, що на новій будівлі, на будівлі, що вся робітнича кляса й селянство з нетерплячкою чекають її закінчення є курники, горлохвати Насмітники та Горобчики завонялись і що треба дезинфекцію зробити, перетрусити трохи. Напиши, напиши, Горобчику.

Другий. А коли напишеш, то й мені даси підписати.

Коляда (закінчивши їсти). Ну годі вам сперечатись. В мене є важливе питання (Насмітник все бурчить).

Третій (до Насмітника). Ну! (Той бурчить). Ну!..

Насмітник. Чого нукаєш?.. Не кобила ж тобі!

Третій. Кобила не кобила, а мабуть щось гірше. Сказано—мовчи, значить слухай.

Коляда. Насмітник скаржиться, що їсти нема чого. Гаразд. Тепер жнива, колгоспи хліб косять...

Насмітник (перебиває). Ну й хай косять. На те ж він і хліб, щоб його косили. Не зимувати ж йому там.

Третій. Ну!..

Насмітник. Чого рознукався?.. Знаємо хто ти!

Перший. Та перестань. (до Коляди). Говори Гаврюхо. Будемо слухати.

Коляда. Наша зміна п'ятого відпочиває, а в колгоспі сусіднього села робочих рук не вистачає. Допомогти треба. Врожай скоріше зберемо,—сипатись не буде. Он що!

Робітники: — Та прямо в день відпочинку?

— Да... Оце так загвоздка!

— Це треба подумати!

— Та що там довго думати!

Перший. Ну що ж. Коли треба то треба. І нам же доведеться їсти. Я згоден. Поїду.

Другий. А коли так, то й я не вістану.

Горобчик. Єжелі што вроді собранія, то треба з головою місцевкому погодити...

Третій. Ти знову філософію розводиш. Хіба ж у місцевкомі не наші люди сидять? Чи їм непотрібне це? Єрунду ти, Горобчику, городиш! (До Коляди). Молодця, Гаврюхо. Пиши і мене... (Подумавши). А втім... Стій. Я пропоную провести це протокольно. Будь за голову, Гаврюхо. Голосуй!

Робітники: — Голосуй.

— Голосуй.

— Голосуй, голосуй.

— Всі як один підемо.

Коляда. Коли ж так, то голосую. Хто «за»? (Всі підводять руки, крім Насмітника й Горобчика). Хто «проти»? (Підводить руку Насмітник).

Насмітник. К чорту. Роби тут голодний, а потім ще туди йди. К чорту пішли. Коли вам треба—їдять!

Коляда (голосує). А хто «утримався»? (Підвідить руку Горобчик). Один.

Отже більшість за те, щоб допомогти.

Перший. Гаврюхо! Дозволь слово сказати.

Коляда. Говори, говори.

Перший. Я скажу коротко. Єсть таке правило, що більшості підкоряються ті, яких меншість. Насмітник і Горобчик повинні бути в колгоспі з нами.

Робітники.—Правильно! Правильно! Всі їдемо разом.

Насмітник. Не діждетесь. (Одвертається). Треба?—їдьте!

Горобчик. Єжелі з місцевкомом погоджено, то я не проти... Я що...

Коляда. Слухайте мене. Не треба до колгоспу таких. Сами справимось. А ти, Горобчику, пиши до газети, що робітники без дозволу місцевкому вирішили поїхати на село, в колгосп. Пиши, пиши, Горобчику.

Горобчик. Я то напишу-у-у... Напишу-у-у...

(Ідуть Гольдман і Бравий)

Бравий. Здорово, товариші.

Голоси. Здоров, здоров товаришу Бравий!

Бравий. Ну, як справи? Посувається робота?

Перший. Як бачите. Посувається та ще й як посувається. Тільки трохи не теє... не...

Коляда. Ну, говори ж уже, чого зам'явся? (Говорить сам). Риштовання в нас гаразд. Небезпечне. Завалиться колись. Краще треба.

Бравий (до Гольдмана). В чому справа? Чому риштовання погане?

Гольдман. Я говорив Аркадію Йосиповичу. Він обіцяв дати дозвіл перебудувати. Вчора знову говорив, але він чогось промовчав.

Бравий. Безобразіє. (Гудок на роботу).

Коляда. Ану, хлоп'ята, ворухись. Берись до роботи.

(Всі швидко стають до роботи. Насмітник куйовдиться).

Коляда. Давайте пройдемо до другого корпусу. (Пішли).

Насмітник (позіхає). А-а-а... Руки ломить... (Як ведмідь підво-

диться). Набридло робити. А робиш на кого? На бюрократів... На ледарів (Бере й тягне по землі носилки. Пішов геть).

(Робітники працюють по своїх місцях і «гудуть»)

Перший—«Вишли ми все із народа
деті сем'ї трудової
Братський союз і свобода
Вот наш девіз боевой..

Другий. —«Вставай хто серцем кучерявий.
Нова республіко, гряди!
Хлюпни нам, море, свіжі лави.
О, земле, велетнів роди!»

Третій. «Полюбіл я тебе, дорогая»...

(З-за будівлі виходить Останін, який мовчки роздивляється. На зустріч йому біжить Гриненко).

Останін (здрігнувши від несподіванки). Я вас слухаю!

Гриненко. Чи ви бачили тут Бравого?

Горобчик. Єжелі Бравий, то пішов туди. Показує рукою куди).

Останін (про себе). Пішли туди... (До Гриненка). Значить вони там, коли пішли...

Гриненко. Та тут така справа, така справа! (Хоче бігти, але його затримує Горобчик).

Горобчик. Товаришу Гриненко. (Підходить до Гриненка і говорить, щоб ніхто не чув). Я єжелі робкор, то і повинен писати про все, а тому і доносю вам...

Гриненко. Що, що! Що таке?

Горобчик. Єжелі я робкор, то і повинен писати...

Гриненко. (Перебиваючи Горобчика). Ну, а хто ж тобі не дав Чудак ти, Горобчику. Пиши про все. Так пиши, щоб аж... (Зам'явся) Взагалі про все пиши. (Хоче йти).

Горобчик. Єжелі без місцевкому, то не можна. А робітники всі на село, в колгоспа, п'ятого числа...

Гриненко. Та брось ти. (Пішов).

Останін (про себе). Вони пішли туди... Не може бути... (швидко хоче йти, але його затримує Гольдман).

Гольдман. Аркадію Йосиповичу!

Останін (оглянувся). А я хотів був йти до другого корпусу, сказали, що ви пішли туди. Здрастуйте!

Гольдман. Добрий день. (Ручкаються).

Останін. Що ви хотіли?

Гольдман. Я хотів, Аркадію Йосиповичу, нащот риштовання поговорити.

Останін (Яхидно). Як, риштовання?.. Добре, добре. Я дам розпорядження сьогодні ж. Гаразд, гаразд!

Гольдман. Цементу і цегли треба підвезти, обов'язково. На два дні лишилося запасу.

Останін. Гаразд, гаразд... Я сьогодні дам розпорядження. (Дає руку). Ну, бувайте! Бо мені немає часу стояти. Поспішаю. Бувайте!

(Пішов).

Гольдман. (до робітників). Ну, товариші! Завтра міняємо риштовання.

Перший. Тоді двинемо, і я пізнаю.

Третій (підвищивши голос).

«... І всю душу-у-у тебе я отдал...»

(Робітники працюють. Завіса тихо спадає).

II. ДИРЕКТОР СОЛОВЙОВ

Кабінет директора. Робітний стіл. Телефон. Троє дверей. В лівому кутку невеликий столик. 6—7 стільців. За столом, стиснувши голову руками, сидить Соловйов. Чути дзвінок телефону.

Соловйов (бере рурку). Я слухаю! Хто, хто? Трест! Хто це? Зав. канцелярією. Що ви хотіли? Що? що? Доповідь?.. В тресті? На п'ятнадцяте? Добре, добре. Приїду, приїду! (Вішає рурку). Замучать одні доповіді. (Важко зідхає). Коли буде можливість працювати, — не знаю! (Кличе Клименка). Товаришу Клименко!

Клименко (заходить). Ви кликали, Олександр Івановичу?

Соловйов. Так, кликав. Як у вас матеріал на доповідь парткому готовий? Діаграми закінчено?

Клименко. Так! Готові, Олександр Іванович. Діаграми вийшли вдалі. Тези тільки не надруковані. Людмила Петровна захворіла.

Соловйов. Захворіла?

Клименко. Так!

Соловйов. Ну, а як же без тез? По діаграмах хіба?

Клименко. Доведеться.

Соловйов. Ну, то гаразд! Мені аби цифрові дані були. Я коротко, по-робочому розкажу. Головне, аби вимірники були. Вимірники головне, Антоне Миколаєвичу. Он що!

Клименко. О! В діаграмах все єсть. Сам Аркадій Йосипович малював. Три дні сидів.

Соловйов. Гаразд! Приготуйте усе, а я тоді скажу коли принести.

Клименко. Добре! (Повертається і хоче йти).

Соловйов (подумавши). Заждіть!..

Клименко. Що таке?

Соловйов. Мабуть, принесіть мені матеріали, бо їх же треба хоч трохи проглянути.

Клименко. Зараз принесу. (Пішов).

Соловйов (ламає руки, потягається). Ну, малописьменний директоре. Сьогодні кріпись духом. Сьогодні партія питає, як ти виконав її довіря. Питає, як виправдав себе і партію, яка послала тебе на таку відповідальну роботу. Кріпись, кріпись, Соловйов. (Знову ламає руки в задумі). А все таки важкувато нашому братові, важкувато. Важкувато керу-

вати таким велетнем. (*Бадьориться*). Ну, та нічого. Партія послала, партія і допоможе. Сьогодні в паркомі я все як слід, по-робочому розкажу. (*Входить Клименко*).

Клименко (*вносить матеріяли*). Можете переглянути!

Соловйов. Добре. (*Бере і починає переглядати*). Не падай духом, Соловйов. Все як слід іде. (*Дзвонить телефон*). Я слухаю! Хто, хто? А, Давид Моїсеевич! Здоров, ну як там справи? Що, що?.. Цементу й цегли немає? Не може бути. Добре, добре. Давид Моїсеевич. Ти сьогодні пошли чоловіка, щоб він привіз вагонів десятків з «Дальної». Так, так! Гаразд. Всього кращого. (*Вішає рурку*). В чому річ? Не розумію!.. (*Іде до дверей і кличе*). Аркадій Йосиповичу. Зайдіть на хвилину до мене. (*Сідає за стіл*).

Останін (*входить*). Я вас слухаю, Олександр Іванович!

Соловйов. Сідайте! Як у вас справа з матеріялами? Цементу й цегли досить?

Останін. Ну, звичайно... Я вам про це доповідав, Олександр Іванович, коли не помиляюсь, вчора...

Соловйов. Мені тількищо Давид Моїсеевич по телефону передав, що матеріялу не вистачає.

Останін. Да... Ну я ж говорив з Давидом Моїсеевичом. Він про це жадного слова не казав... Да... Між іншим, дорогою він мені нагадав про це, але не в такій формі... Він говорив, що з одного місця треба перевезти до другого. Але ж це не говорить за те, що в нас немає цементу... Ну... Крім того, він цього питання здорово не висував. Я тому й не приділив значення. Ну і взагалі... Взагалі я думаю, щоб цією справою керував хтонебудь один, а не...

Соловйов. На вашу думку, хто?

Останін (*яхидно*). Ну, Олександр Іванович. Ваша директорська постанова важливіша за мою... Ви директор, ви за все відповідаєте.

Соловйов. Давид Моїсеевич, як на вашу думку?

Останін. Моя думка...

Соловйов. На мій погляд, він упорається з цією роботою.

Останін. М-да-а-а... Я не проти Давида Моїсеевича... Але ж... Він не має достатньої практики будівельної роботи. Ну і ... Може чути, Олександр Іванович?..

Соловйов. Що таке?

Останін. Ну знаєте, Олександр Іванович. Я просто скажу: національність Давида Моїсеевича... ну... підірвала його авторитетність серед робітників, як спеціаліста...

Соловйов. Те це ж смішно, Аркадію Івановичу. (*Дзвонить телефон. Соловйов бере рурку і не припиняючи розмови слухає*). При чому тут його національне походження? (*Відповідає в рурку*). А, ні, ні! Це я тут про своє. Хто такий? Гольдман! Що ви хотіли? Що?.. (*Механічно підводиться, Останін і собі встає й нервово ходить по кімнаті*). Ну, ну! Відмовляються лізти робітники?.. Що ви, Давиде Моїсеевичу! Всі ж наші

пляни зірвуться. (Останін задоволено ламає руки). Гаразд! Ви там налагоджуйте все, а я цю ж хвилину іду сам. (Вішає рурку). Нікуди не годиться, Аркадію Йосиповичу. Риштовання коло головного корпусу небезпечне. Робітники відмовляються лізти працювати. Безобразне становище. (Витирає хусткою чоло). Треба самому виїхати на будівлю.

Останін. Ну да... Що ж це таке?.. Я давав розпорядження інженерам перебудувати все риштовання... А особливо коло головного корпусу, маючи на увазі, що від нього залежить все наше будівництво. Хто винен... не знаю...

Соловйов. Виходить, не виконують ваших розпоряджень!

Останін. Як бачите...

Соловйов. А кому дано розпорядження?

Останін. Здається... (зам'явся).

Соловйов. Ну кажіть же!

Останін. Олександр Іванович. Мені ніяково говорити про... нашого молодого спеціаліста, але ж...

Соловйов. В чому річ. Давид Моїсєєвич не виконав розпорядження?

Останін. На жаль—так... (Нервово тягне цигарку).

Соловйов. Мгу-у-у... Так, так...

(За коном чути плач. В кабінет вривається заплакана Софія і падає перед столом Соловйова, благаючи його. Останін незадоволено відійшов).

Софія (крізь плач). Батечку, рідненький. Не давайте йому... Благотворю вас, не давайте... Діточки голодні сидять... Не давайте...

Соловйов (здивовано). В чім справа? Що трапилось?

Софія. П'яниця мій... Напився сьогодні... а там получка... Проп'є всі, всі проп'є... (Плаче). Ах, діточки ж мої маленькі... Бідненькі мої...

Останін (хвилюється). Е-е-е... Олександр Іванович. Я зайду трохи згодом. Підпишіть ось це. (Соловйов, не дивлячись, підписує).

Соловйов. Добре, ідіть! (Останін виходить). Так говоріть же, щоб я вас міг зрозуміти, громадянко. Що вам від мене потрібно? Може ви потрапили не туди, де вам треба?

Софія. До вас голубчику, до вас.

Соловйов. Говоріть, що вам потрібно?

Софія (пояснює і голос її рветься). П'яниця мій... чоловік мій.. Все пропиває. Діточки голодні сидять, батечку мій... А їх четверко— всі, як одно, маленькі. Їсточки просять... Оце сьогодні Настуша, найменша дівчинка, ранком встала та: «мамуся, я їсточки хочу»... Сльози очі заливають, як подивився, а він окаяник, як пішов ще звечора, то й до цього часу нема... П'є та й п'є. Останні жили вимотує, окаяник. Не давайте, йому зарплати, доки він не проспиться... Не давайте, прошу вас...

Соловйов (зрозумівши). Ах, он що ви хочете. Сьогодні получка, так щоб затримати зарплату вашого чоловіка, доки він не проспиться?

Софія (підводиться). Так, голубчику! Так, рідненький!

Соловйов. Не можу я цього робити.

Софія. Благаю вас!..

Соловйов (*подумавши*). Так, так... Діти малі, голодні... Що ж робити... Мгу... (*Рішуче*). Гарзд! Я дам розпорядження, щоб затримали.

Софія. Дякую, рідненький, дякую... (*Витирає хвартухом очі*).

Соловйов. Можете бути спокійні. (*Дзвонить телефоном*). Алльо. Дайте 1-41. Да, да. Тов. Калюжний? До вас прийде за одержанням зарплати робітник Насмітник, то ви затримайте. Всю, всю! Крім того всім, хто до вас буде з'являтися п'яний—зарплати не видавайте. Так, так! (*До Софії*). Йдіть додому.

Софія (*рада*). Батечку, рідненький... Я не знаю чим і віддячити...

Соловйов. Ну, що ви. Не треба мені вашої подяки. Обов'язок кожного громадянина,—допомогти витягти з багна пияцтва. Найвища подяка буде всієї суспільності вам, а не мені за те, що ви виховаете здорове покоління,—ваших дітей.

Софія. Дякую, голубе, дякую... (*Виходить*).

Соловйов (*сідає за стіл*). І коли вже оці ідіотські звички найдуть свій кінець... (*У кімнату вбігає Петрусь*).

Петрусь. Папа, папа. А в мене цукерка є.

Соловйов (*бере Петруся на руки*). Ах, ти ж мій піонерчик.

Петрусь. Папа! Тобі дати цукерку? Дати?

Соловйов (*голубить*). Піонерчик мій гарненький. А де ж ти цукерку дістав? Хто тобі купив цукерку? А яка гарна. Ну, так скажи ж, хто,

Петрусь. Дядя приносив, один дядя, а мама і мені дала. Багато приніс. (*Показує руками—скільки*).

Соловйов. Дядько, кажеш?.. (*Механічно опускає Петруся на землю*). Дядько приносив?..

Петрусь (*не зрозумівши в чім справа, дивиться*).

Соловйов (*стиснувши руками голову*). Так, так, так...

Петрусь (*крізь слюзи*). Папа. Ти чого плачеш? На цукерку... На... (*Дає*).

Соловйов (*підвів голову*). Ху-у-у... (*До Петруся*). Нічого, Петрусю, нічого синашу. Я ще не плачу, та й чи варто плакати. Єрунда, Петрусю, єрунда. (*Бере на руки Петруся*). Ну, майбутній директоре. Як справи? Чого ти так помалу ростеш, Петрусю? Від темпів відстаєш...

Петрусь. На й тобі, папа, цукерку.

Соловйов. Ха-ха-ха. Цукерку. Тобі цукерку. Рости синашу скоріше. Рости, та інженером будеш. Країна потребує нових, з молодим ентузіазмом, наших спеціалістів. А ти ж син робітника.

(*В цей час прожогом вбігає Гриненко і помітивши, що Соловйов возиться з сином, зникає*).

Петрусь. Папа, папа. А ким я буду, коли виросту?

Соловйов. Інженером будеш, Петрусю. (*Трусить його*). Держись майбутній інженер. Ну, а тепер біжи, Петрусю, мерщій додому, бо мені треба працювати. Ох, Петрусю, коли б ти знав скільки роботи. Рости скоріше та заміниш свого батька, а то в його голова не та, щоб все вмістити.

Ну біжи, біжи. (Помітивши Гриненка). А. Здоров тов. Гриненко. Що ж ти зайшов і мовчиш. Соромишся кого, чи може загордився вже? (Подає руку).

Гриненко (ледве подає руку). Здоров...

Соловйов. Та що з тобою? Хіба що трапилося? Ну, кажи ж чого мовчиш?

Гриненко (підвів голову). Заміщанився ти, Сашко, як бачу. З синами возишся, а на завод, в гущу робітників мало показуєшся. Он що!

Соловйов (ошелешений несподіванкою). Та... та... ти... Що ти? Гриненко... Ти жартуєш, чи насправжки кажеш?..

Гриненко. Правду кажу. З міщанством зв'язуєшся.

Петрусь (смикає за пояс Гриненка). Папа, папа. А я дяді поясок порву. (До Гриненка). Порвати, дядю? (Гриненко відштовхнув Петруся).

Соловйов (заспокоївшись, рішуче). Чудак ти, Гриненко (йде до столу). Міщанство в дітях знайшов. Ех, ви. Горь-марксисти. А ще себе марксистом називаєш, лєнінцем. Діти—Гриненку—це наша майбутність. Дітей треба доглядати, виховувати. Країні потрібні молоді, енергійні, здорові борці за соціалізм, озброєні технічними знаннями, майстри майбутнього, а ти міщанство пришиваєш. Не розумієш ти, що таке міщанство. Не розумієш, кажу. Що ж ти думаєш, ми цілий вік будемо жити? А звичайно, що ні. А коли придивитися гарненько, то ми з тобою відстали від темпів. Що ж ти думаєш, коли я керую велетнем—заводом, а ти на йому профспілкову роботу провадиш—то ми з тобою на своєму місці. Ми відповідаємо тому зросту промисловости? Ні. І ще раз ні. Ми з тобою кустарі одиночки, Гриненку. Нас партія послала сюди не тому, що ми з тобою університети позакінчували, а тому, що я і ти боролись разом за цей завод проти капіталіста. Ми пережили голод і холод, борючись за цей завод, а тому ми не схибнимо з вірного шляху, нам це потом і кров'ю дісталось. Он чому. А от щоб нас з тобою замінити, треба молоде покоління виховувати. На наші місця треба таких людей, щоб не лише не схибнули з вірного шляху, а щоб і керувати краще за нас вміли. А такі люди, Гриненку, і є молоде наше покоління. А щоб воно було здорове тілом і духом—треба його доглядати, виховувати в нашому дусі. Давай візьмемо мене. Мене поставила партія керувати отаким велетнем, як наш завод. А що ти думаєш, я все в ньому тямлю? Не все. Я проходжу по заводу, щоб дати пораду, керівництво, а в самого волосся на голові дибки стає і голова крутиться. А чому? А тому, що я в вибої з 12 років у вугіллі лише виховувався і більше нічого не бачив. А керую тому, що маю трохи практики та здоровий духом. Мене і тебе загартувала боротьба, знущання капіталістів, а нове покоління цього не бачило. Треба нам, старшим за них, пробудити клясову чуйність. А ти це називаєш міщанством. В одному ти правий. Мало живу я на виробництві безпосередньо. Бюрократична канцелярщина, доповіді, засідання заїздили мене. А знання наші... З нашими знаннями лише дохлих гусей пасти.

Гриненко. Воно то і так, але ж... (Достає з портфеля книгу).

Годі про це. Ти краще скажи мені, як з оцією штуkenцією розібратися. Читав, розбирав, знову перечитував, а таки не розберуся. Не добирає моя довбешка трохи.

Соловйов (злегка сміється). Ось бач! Ти кажеш, що давай про друге. Та це теж саме, Гриненку. Чому ти не розбираєшся?

Гриненко. А злидень його зна. Не добирає. (Показує на голову). Ось ця...

Соловйов. Та тому, що ти можеш лише прізвище своє написати та й то якимись каракулями. (Входить секретар осередку Бравий).

Бравий. А я його там шукаю. Здорові були. (Ручкаються).

Петрусь (біжить до Бравого, кинувши гратися). Дядю, дядю! А в мене цукерки єсть!

Бравий (підносить на руках Петруся догори). Ах, ти ж понерчик такий моторний. Де ж ти цукерок дістав?

Соловйов. Кинь його, а то й тобі Гриненко пришиє міщанство, так як мені.

Гриненко. Ну, годі вже... Помилився раз... Не допикати ж...

Соловйов. Не ображайся, Гриненку. Я жартуючи.

Бравий. Єрунда! Не в цьому міщанство. (Крутить Петруся навколо себе). Ах ти ж піонерчик такий. (Залишає). Да. Знаєш Соловйов чого я прийшов?

Соловйов. Скажеш.

Бравий (розгортає газету). В сьогоднішній газеті повідомляється, що на одному із заводів України викрито шкідників.

Соловйов. Ну і що ж?

Бравий. Треба перевірити на нашому заводі. Як на твій погляд—Останін? Коли б він не з тих... А ти на його здорово покладаєшся. Треба бути обережнішим.

Гриненко. Єрунда. Щоб Аркадій Йосипович та... Єрунда. Не повірю я цьому. (Махнув рукою).

Соловйов. Я не помічав цього і взагалі я думаю, що він працює чесно. Гольдман щось не виконує розряджень.

Гриненко. Теж єрунда. Щоб Давид Моїсєєвич, наш червоний інженер та не виконував розряджень. Та ніколи я цьому не повірю. Буза і більше нічого. (Дзвінок телефону).

Бравий. Я не кажу, що вони шкідники, але треба бути обережними на всякий випадок.

Соловйов (бере рурку і слухає). Я слухаю. Розпочинайте. Я цю ж хвилину. Іду, іду. (Збирає матеріали і збирається йти). Я іду з докладом на бюро паркому. Пішли. (До Петруся). А ти іди з дядею Бравим додому. Пішли. (всі ідуть до дверей).

Гриненко (пригадавши). Зажди. А книгу ж як? (Іде до стола за нею).

Соловйов. Нехай другим разом. Часу нема. (Пішли, але Соловйов

знову зупинився). Стійте! Мені треба ще дещо сказати Аркадію Йосиповичу.

Бравий. Ну то залишайся, а ми пішли. (Вийшли).

Соловйов (укає). Аркадію Йосиповичу!

Останін (входить). Я вас слухаю.

Соловйов. Я зараз дуже зайнятий і виїхати на будівлю не можу, а тому ви терміново виїжджайте і все налагодьте як слід. Риштовання, збов'язково, переробить. Крім того, з'ясуйте остаточно справу з будівельним матеріалом.

Останін. Гаразд. Зараз же іду... А як же справа з тим питанням?

Соловйов. Яким?

Останін. Хто повинен розпоряджатися доставою будівельного матеріалу?

Соловйов. Ах, да. (В кімнату вривається п'яний Насмітник).

Насмітник. Що-оо?.. Забюрократився!..

Соловйов. Прошу поводитися трохи інакше.

Насмітник (б'є по столу кулаком). Сволочі! І ти, Сашко, сволочі!.. Чому грошей не дають? Шлюхи послухав. Хто заробляв? Я! А отримувати ні! П'яний кажеш! А кому яке діло, що я п'ю? П'ю і буду пити. Схочу п'ю, схочу не п'ю і ніхто мені не заборонить. Скажи, щоб зараз віддали гроші. (Кричить). Сашко, сволоч. Оддай мої гроші!..

Соловйов. Ніяких грошей п'яним я не даю. Можете на мене скаргу подавати. (До Останіна). Аркадію Йосиповичу. Я пішов. Розпоряджайтеся тут сами заготовленим матеріалом. (Хоче йти).

Насмітник. Сашко. Накажи віддати гроші! Мої гроші!.. я заробляв...

Соловйов. З п'яним говорити я не буду, тому, що в мене немає часу, можете йти собі. Коли проспитеся трохи і я повернуся, можна буде й поговорити. (Швидко пішов).

Насмітник. Ах, ти... гадюко!.. Пам'ятатимеш ти мене. (Хоче йти).

Останін. Стійте. (Бере телефон). Дайте 1-41. Да, да. 1-41. Ка-люжний. Видайте зарплату робітнику Насмітнику. Да, да. Всю повністю. (Вішає рурку і до Насмітника). Ідіть до касира і одержіть свою зарплату. Пам'ятайте, що вам видав головний інженер, Аркадій Йосипович Останін.

Насмітник (дає руку Останіну). Спасибі вам. А Сашко сволоч. Сволоч першої категорії... (Виходить).

Останін (з огидою витирає руку хусткою). Мужва, ще преться з руками. (Радо). Ну, здається, все йде як слід. (Ходить наспівуючи). Входить розфарбована Людмила Петровна). А! Моя дорога Людочко. Прийшли. А мені сказано, що ви захворіли.

Людмила. Я так спішила, так спішила, Аркадію Йосиповичу, що ви просто уявити собі не можете.

Останін. О, я уявляю, уявляю дорога Людмילו Петровно. Уявляю...

Людмила. А те, що ви кажете захворіла, то я... (Говорить тихо, ози-

рається)... Здорова. Ха-ха-ха... Я ходила в одне місце з дуже важливими справами, а мама передала, що я захворіла.

Останін. О, моя умниця!

Людмила. А вгадайте куди?

Останін. По одеколон?

Людмила. Ні.

Останін. В театр за квитками.

Людмила (задоволено сміється). А ви все ж знаєте мій жіночий смак. (Тулиться до Останіна, щоб той поцілував). Ах, яка прекрасна опера сьогодні... Ах... (Останін цілує).

Останін. Ходімо, моя дорога, до моєї кімнати, так краще і ніхто не може нам заважати.

Людмила. Я з великою охотою... Ах... (Пішли).

Клименко (дивиться у двері). Оце так хвора! Видно залозувала...

Завіса.

ДЛЯ ДРУГА

III. НЕПЕВНА ВІЗИТА ОСТАНІНА

Вечір. В квартирі Соловйова. Чисто прибрана кімната. На столі телефон. Ліворуч канапа. Горить електрична лампочка. В кімнаті Оксана в Петрусем.

Оксана (виражає Петруся до відпочивальні). Іди, синочку, іди Петрусику, спати. Вже на дворі темно—всі діти такі, як ти, вже давно сплять. Іди мій гарненький. Завтра встанеш, я тобі цукерку дам. А гарні цукерки, правда? Іди ж, іди, мій маленький хлопчик... Мій любий синочку. (Цілує Петруся).

Петрусь (протирає кулачком очі). А папа де? Чого його так довго нема.

Оксана. О, мій синочку, гарненький. Папочка твій пізно повернеться. Він зайнятий дуже. Ходімо, моє голуб'ятко, ходімо...

Петрусь. Я не піду без папи... Я буду папу виглядати.

Оксана (про себе). Ох, гріх мені та й годі з такою дитиною. (До Петруся). Іди-бо Петрику. Що ж це ти вже й мами своєї не хочеш слухати...

Петрусь (крізь плач). Як мені й спати, не хочеться. Дай мені краще книжку, я буду на ляльки дивиться.

Оксана. Немає Петрику. Папа всі здав до книгозбірні. Як прийде папа, то я скажу, щоб він тобі нових приніс. Гарненьких...

Петрусь. А то що таке? То ж книжки?.. (Ведє Оксану до книжок). Оце що таке?

Оксана (скоро перекидає книжки). Нема, синочку. Це всі здорові й без ляльок. Це папи твого.

Петрусь (помітивши в книжці ляльки). А то ж куди ховаєш? Моя книжка. Дай, а то скажу папі, що ти не даєш.

Оксана (бере Петруся на руки). Де ти там побачив? Ходім краще спати синочку. (Несе у відпочивальню). Ходім, мій маленький.

Петрусь (плаче). Хай прийде папа... Я скажу-у-у...

Оксана. Не плач, мій гарненький. Завтра цукерок дам. (Понесла).

Деякий час на сцені порожньо, а потім тихо, озираючись, вадкуючи виходить з відпочивальні Оксана.

Оксана. Так... Заснув... Він заснув... (Біжить до столу, думає, хоче дзвонити, але не наважиться. Переступається). Ах. Не може бути. Він не спить. (Біжить до дверей і тихо роздивляється). Спи, моє гарненьке, спи. (Біжить до телефону. Думає. Рішуче бере рурку). Центральна. Дайте 27-14. Так, так... Аркадій Йосипович. Прекрасно. Олександр повернеться не раніше 12. Хлопця з великим трудом приспала. Сиджу сама. Чекаю на вашу візиту. Через п'ятнадцять хвилин постарайтеся бути в мене. Так, так. Жду, жду!.. (Протираючи очі, з'являється Петрусь).

Петрусь. А чого ж ти пішла від мене? Чого га?

Оксана (здрігнула від несподіванки). Я зараз іду, синочку. Іду, мій любий Петрусю.

Петрусь. Я не хочу сам. Ходім і ти спати.

Оксана. Іду, іду, гарненький мій. (Бере на руки). Воно спатки хоче, маленьке. (Цілує). Ходім, ходім спатоньки, мій гарненький синочку. (Несе в відпочивальню. Через деякий час повертається).

Оксана (тихо причиняє двері). Тепер, здається спить... Біжить до дзеркала і починає чепуриться). Ах, які противні оці малі діти. Не встигнеш і причепуриться за ними так, як подобає справжній жінці. О, який він прекрасний. Справжній сучасний мужчина. (Пудриться). Ха-ха-ха... Дружина директора улаштовує візити простому позапартійному інженеру. Ха-ха-ха... Смішно просто. Ну і що з того, що він директор? Яка мені, жінці, від того користь. Смішно. Він собі по трестах, парткоммах, ячийках пропадає день і ніч, а ти сиди і нудьгуй сама, як неприкаяна. (Дзвонить телефон. Оксана стрепенулась, подумала і через деякий час бере рурку). Я слухаю... Хто просить? (Нервово). Я не розумію тебе, Олександр... Дитина спить, всі сплять і йому обов'язково треба тарабанити у телефон. Злізай з ліжка напівсонний починай з ним розмову... Нуда спить. Я теж тільки заснула перший сон... і от тобі... (Якхидно). А скоро ти думаєш їхати додому? Що, що... До Харкова, ідеш? Ну, ти ж хоч на одну хвилину забіжиш додому. Ах, не можна... Ну, давай кінчати. а то Петрусь прокинеться. Да-а-а... В папашу вдався... Бувай. (Вішає рурку). Ах, прекрасно, прекрасно. Тепер в моєму повному розпорядженні вся ніч. Як схочу, так і використаю. О, яка чудова сьогоднішня ніч! Коли б тільки Петрусь не прокинувся. (Відчиняє тихо двері і дивиться). Спить... А! Мабуть Аркадій Йосипович прийшов. Іду, іду... (Чепуриться коло дзеркала і біжить відчиняти). Будь ласка, заходьте, заходьте, Аркадію Йосиповичу. заходьте. (Входить Останін).

Останін (цілує руку Оксані). Здрастуйте, Оксано Потопівно.

Здрастуйте. (Обструшує одяг). Яка противна погода на дворі. Ввесь одяг вивалаяв.

Оксана. Давайте вашого картуза.

Останін. Не турбуйтеся, Оксано Потапівно.

Оксана. А я хочу за вами повхажувати і тому прошу вашого картуза. У вас і плащ увесь мокрий. Скидайте його.

Останін. Та що ви, що ви Оксано Потапівно! Ви виявляєте до мене таку любезність, що я не знаю чим вам і віддячити.

Оксана (розвішує плащ). Нічого, нічого, Аркадію Йосиповичу. Всьому буде своє місце. А головне...

Останін. Що!

Оксана. Сідайте і почувайте себе, як удома.

Останін. Ну, а як же Олександр Іванович?

Оксана. А Олександр Іванович... (Закінчила розвішувати плащ, сідає коло Останіна). Прямо з засідання терміново виїжджає до Харкова...

Останін. В такому разі ми сьогодні гарантовані від всяких непорозумінь, Оксано Потапівно...

Оксана. Ще більше. Хе-хе-хе...

Останін. О, як це прекрасно.

Оксана. Сьогодні ви повинні мене розважати.

Останін. Я дуже радий, Оксано Потапівно. Я завжди готовий до ваших послуг. (Цілує руку).

Оксана (тулиться до Останіна). Ах, Аркадію Йосиповичу... (Тане). Коли б ви тільки знали. Я молода, моє серце повне ніжної, ніжної ласки. Мої груди переповнені свіжого і прекрасного кохання до здорового мужчини. До мужчини життєрадісного, веселого, справжнього мужчини (зневірливо). Але ж?...

Останін. Пробачте, Оксано Потапівно, але ж я вас не розумію!

Оксана. Ах, Аркадію Йосиповичу. Зрозумійте... Я дружина директора і коли іду по вулиці, то всі жінки мені заздують. Кожна дивиться на мене, як на жінку, яка повна радощів і щастя. Мені здається, що про мене думають, як про ту жінку, яка всім, всім, що не єсть на світі, задоволена.

Останін. Інакше й думати не можна, Оксано Потапівно. Дружина директора-комуніста...

Оксана. Хе-хе-хе... Ну що з того, що я дружина директора-комуніста?

Останін. Дружина директора-комуніста... Та це ж честь яка. Гордість.

Оксана (незадоволено). Ах, киньте ви ту честь. Ну, яка мені від того користь, Аркадію Йосиповичу... Я жінка, жива людина. Мені потрібно ласки, ніжності, кохання. Кохання, яке б наповнювало мою душу. Я жінка, Аркадію Йосиповичу. А він... Він день і ніч в роз'їздах, на засіданнях, в заводі. Я від його не почула жадного привітного слова з того часу, як він став директором. Тільки чую, що все гонить: «нема чого дома ро-

бути, то пішла б на завод попрацювала». Подумаєш, ніжність яка. Жінка директора та в завод працювати.

Останін. О, Оксано Потапівно. Я вам цілком співчуваю.

Оксана (тане коло Останіна). Ах, яка я щаслива, коли вас бачу. Мені здається, що я жити справжнім життям починаю лише тоді, коли ви сидите біля мене.

Останін (пригортає Оксану). О, моя люба. Моя ніжність. (Цілує).

Оксана. О, яке прекрасне життя. (Горнеться до Останіна).

(З другої кімнати з кішкою в руках входить Петрусь).

Петрусь. Мама. Чого «Дуня» мурчить і не дає спати?

Оксана (миттю схопилась). Ах!.. Пробачте, Аркадію Йосиповичу...

Останін (про себе). А чорт візьми. Знову хлопця принесло.

Оксана (біжить до Петруся). Чого ти Петрусю встав?..

Петрусь. Як «Дуня» мурчить і мурчить...

Оксана (про себе). І де візьметься скажена кішка. (До Петруся)...

Пусти її вреднюшу. Кинь та ходім спати...

Петрусь (кинув кішку). Мамо. Це той дядя, що тобі цукерок приносив. Той? (Рветься до Останіна). Дядя. Ти приніс цукерок? Приніс?

Останін (знервовано). Так... так... Приніс... (Шукає по кешенях).

Оксана (біжить по цукерки). Я зараз дам, Петрусю, цукерка. Я дам гарненький мій... (Дає цукерка). На мій славний хлопчику, на.

Петрусь (бере цукерки). А папи й досі нема?

Останін (сам). М-гу... Пішла. Вона затримається там, доки його приспить. (Біжить до дверей і слідкує за Оксаною). Так! Вона з ним во- зиться. Не треба гаяти часу... (Озираючись навколо, дістає з кешені па- кета). Хе-хе-хе... Виясниться справа і тоді... (відчиняє шухляду і кладе пакета). Скажуть: милости просимо, шановний Аркадію Йосиповичу, займіть директорське місце... О, це ж геніяльна ідея. (З відпочивальні повертається Оксана). Прямо таки геніяльно. (Останін підходить до книг і починає пе- реглядати їх).

Оксана (помітивши Останіна біля книжок). А-а-а... Ви що ж це Аркадію Йосиповичу, в політику кинулись? Революційні книжки надумали читати...

Останін (здригнув). Да... Так, просто... Між іншим переглянув... А у вас прекрасна бібліотека, Оксано Потапівно.

Оксана. Вам подобається?

Останін. Дуже. Особливо дитячий відділ. Ви напевно педагог, Ок- сано Потапівно.

Оксана. Ха-ха-ха... І найменшого поняття не маю про педагогіку. Аркадію Йосиповичу. А я кажу чого це Аркадій Йосипович засміявся? А воно... Ха-ха-ха...

Останін (насторожено). М-да... Я розглядав цікаву дитячу книж- ку...

Оксана. Дозвольте вас запитати: що ви найбільше любите читати?

Останін. Що я читаю?

Оксана. Так.

Останін (сідає в кресло, біля його сідає Оксана). Ну... Як вам сказати. Читав навіть всіх російських класиків. Люблю Толстого і Достоевського. Раніше захоплювався Олександром Сергійовичем Пушкіним. Читав Мопасана і Віктора Гюго. А взагалі я більше всього поважаю російських класиків.

Оксана. А сучасних українських письменників?

Останін. Як вам сказати... Не читаю.

Оксана. О, у вас точнісінько мій смак.

Останін. Як? Ви теж не читаете?

Оксана. Страшенно не люблю. Не можу терпіти, коли якийсь там письменник українською мовою пише про кохання, ніжність і ласки. Кохання... Воно прекрасно тільки російською мовою. Ах, кохання. Ах, ніжні, ніжні, ласки, які ви прекрасні. Які ви прекрасні... (Горнеться до Останіна, щоб той поцілував, але той зробивши своє діло, дивиться на все байдуже).

Останін (встає). Пробачте, Оксано Потапівно. Мені вже треба йти...

Оксана (здивовано і незадоволено). Як. Зовсім?

Останін. Так. Ще раз вибачаюсь, але ж не можу.

Оксана. Чому?

Останін. На завтра обов'язково треба закінчити креслення.

Оксана (ще більше незадоволено). Ах, як жаль!..

Останін. Співчуваю, але ж ніяк не можу...

Оксана (тулиться до Останіна). Ах, як жаль, Аркадію Йосиповичу... Як жаль... Яка я нещасна, яка я бідна, самотня жінка.

Останін (випростовується від Оксани). Вибачте... (Одягається).

Оксана (сердито про себе). А ще мужчина. Не може зрозуміти навіть самої простісенької істини... Мужчина...

Останін (сухо прощається). Спокійної ночі, Оксано Потапівно.

Оксана (незадоволено). Бувайте...

Останін. Гадаю, що ми ще зустрінемося. (Пішов).

Оксана (сама). «Зустрінемося»... Ха-ха-ха... Для чого? Щоб знов піти. Щоб знов сказати: «спокійної ночі»... Не треба, не треба... (Падає на канапу й гістерично плаче). Ах, нещасна я.. бідна... самотня... жінка. (З портфелем під рукою, входить Соловйов, він мовчки дивиться на Оксану, яка не перестає плакати).

Соловйов. Оксано...

Оксана (стрепенулась). Ах!.. (Намагається сховати всі сліди присутності Останіна та плачу).

Соловйов. (кладе на стіл портфель). Чому світло горить?

Оксана (ніяково). Та... Петрусь вставав, то я й... засвітила. А ти ж дзвонив, що ідеш до Харкова.

Соловйов. Дощ пішов,—грязюка. Машина не йде по болоті, а до станції далеко. (Дивиться по кімнаті). А двері чому не заперті?

Оксана (боїться глянути в вічі). Та кажу ж, що Петруся водила...
Соловйов. А одягнена чому?

Оксана. Та... Ти ж сам завжди кричиш, щоб роздягнена не ходила на двір. Щоб не простудилась.

Соловйов. То ж зимою, а тепер літо.

Оксана. Щож—на дворі... Сиро...

Соловйов (сідає за стіл). Так... Сиро. А плакала чого?

Оксана (здригнула, а потім гордо). Та чого ти пристав, як слідчий? Можна й без допитів. (Іронічно). Шлялась по вулицях, а ти й не знаєш. (Крізь плач). Цілу ніч нудьгуєш сама, а він прийде та ще й воду почне виливати... (Плаче).

Соловйов. Сама, кажеш, цілу ніч нудьгуєш?

Оксана (крізь плач). А то мабуть скажеш—ні...

Соловйов. Кинь дурочкою прикидається. А тільки що з хати хто вийшов? Хто, питаю тебе? Чи це може мені здалося, скажеш?.. Так? Ну чого ж мовчиш, говори.

Оксана. Не смієш так! Я людина одружена і не дозволю собі цього.

Соловйов. «Одружена, не дозволю». Та що ж ти хочеш, щоб я своїм очам не вірив?

Оксана. Сліпі вони в тебе. Не бачуть.

Соловйов (схоплюється). Не правда. (підходить до Оксани). Не правда, кажу. Кажі, хто приходив сьогодні до тебе? Кажі, питаю тебе.

Оксана (ласкавіше). Ну, що я тобі скажу?

Соловйов. Як то що? Кажі: хто був у тебе сьогодні?

Оксана. Нікого в мене не було і немає про що мені говорити.

Соловйов (скажено). Ах... ти! (Кидається на Оксану і хоче вдарити, але в один момент зупиняється, здавлює люто собі голову, падає на стіл). Що я роблю... Ні, ні. Не треба... Так не годиться... Більшовику та битися. Ні, ні... (На крик входить Петрусь).

Петрусь (біжить до Соловйова). Чого ти кричав, папа? (Дивиться на Оксану). А мама чого плаче? Чого ти плачеш, мамо? Чого?

Соловйов (цілує Петруся). І тебе мій синочку, мій піонерчику, збудили. Прости своєму папі, прости, йому дурневі.

Петрусь. А де ти був, папа? До нас дядя приходив, а тебе й не було. Той, що мамі цукерок приносив.

Оксана (здрігає). Ах.. (Про себе). Пропала я... (Плаче).

Соловйов. (сідає) Так... Дядя... Так, так...

Оксана. Не нудьгувати ж мені завжди самій. Ти тільки те й знаєш, що їздиш та на засіданнях торчиш... А я жива... Я жінка...

Соловйов. Так, так... жива, жінка... Так, так... Я розумію... Ти можеш бути вільною. Так, так... Можеш бути вільною...

Оксана. (кидається до Соловйова). Як?.. Як вільною!..

Соловйов. Да, да... Ти вільна... Ти більше мені не дружина. Да... Так, так...

Оксана. (пада перед Соловйовим навколюшки). Олександрє! Що ти робиш? А син же як... Сина пожалій, Олександрє!.. (Плаче).

Соловйов. Сина я зумію виховати без тебе. (До Петруся). Як Петрусю. Правду кажу?

Петрусь. (протира кулачком очі). Пхе-пхе-пхе...

Оксана. (благає) Сина пожалій, Олександрє!..

Соловйов. (кидає пальто і шляпку Оксані). Щасливої дороги. Можеш звільнити кімнату. Я втомився і мені треба відпочити.

Оксана. (підводиться, накида на плечі пальто, бере в руки шляпку і, нахиливши голову, мовчки виходить).

Соловйов. (зажурено, мовчки, стоїть біля столу. Петрусь тихо хлипає. Бадьоро закидає голову) Ну, Петрусю. Нам вже пора спати. Пора спати, а то взавтра треба рано вставати. Завод треба кінчати. Пішли Петрусю. (Бере на руки й цілує). Пішли, мій гарненький, мій славний піонерчик. (Іде в другу кімнату).

Завіса.

IV. РИШТОВАННЯ РУШИЛОСЬ.

Праворуч видно кут нової будівлі. На будівлю ведуть сходи. Коли відкрилася завіса, чути, як десь у повітрі пролунав свист. Свист закінчився і його заступили вигуки з-за кону:

- Аля-ля-ляла... Чого рота роззявив.
- Гляди гава влетить.
- Знаю. Краще за себе потурбуйся.
- Ха-ха-ха—... Та він уже Орині під кохту полів.
- А ти вже й догледівся?
- Та вона його сама принажде.
- Не бреш-и-и... Сам лізе!
- А ти в шию його гони.
- Андрію, Андрію-ю!
- Чого гарланиш, чую!
- Давай цемент швидше!
- Встигнеш!
- Не рідному батькові, не за готові гроші!
- Та давай окаянна твоя сила, скоріше.
- Та його вже нічого й давати!
- Як то—нічого?
- А тому, що вийшов увесь!
- То давай хоч цеглу!
- А з цегли самі половинки залишилися.
- То давай, що єсть!
- Несу-у-у!..

(Коном скоро проносять на носилках цеглу два робітники.

За ними другі два, теж на носилках, несуть цемент).

Другі два:—Скоріше ступай, а то ми від них відстали.

— Нагонимо. (швидко пішли по східцях на будівлю. Слідом за робітниками несуть цеглу Насмітник і 3 робітники).

Насмітник (звертається до товариша). Чуєш, Іване?

Третій. Чого тобі?

Насмітник. Сідай, трохи відпочинемо.

(Пускає на землю носилки. Третій держить).

Третій. Кинь ти дурнів бити. Бери скоріше та понесемо, бо глянь наскільки наша артіль відстала від Колядиної.

Насмітник. Сідай, трохи відпочинемо. Чого спішити. Встигнемо ще. До гудка ще далеко.

Третій. Завод треба в строк закінчити. Умову склали.

Насмітник. Та що та умова. Ми складали. То ми її і скасувати можемо...

Третій. (плює). Тобі не робітником бути, а горобцям дулі давати. (Тягне носилки за один кінець. Слідом біжить Коляда).

Коляда. (гука). Зажди, я допоможу. (Бере за носилки). А чого ти сам тягнеш? (Побачив Насмітника). А-а... В тебе напарник є...

Третій. Візьми його краще собі. Я приплатюся, тільки візьми від гріха.

Коляда. А чого це ти, Насмітнику, валяєшся? Га? Чого не допомагаєш нести?

Насмітник. В животі щось різцем ріжить... Не можу...

Коляда. І здорове ріже?

Насмітник. Ой, як здорово...

Третій. (про себе). До смерти б тебе зарізало.

Коляда. Пішли скоріше. А то гляди, чим чорт не шутить, і в тебе заріже в животі... (Понесли).

Насмітник (сам). Ха-ха-ха... Дурні. Ха-ха-ха... І повірили. Чорта з два Насмітник робитиме, щоб аж у животі зарізало. Не на того натрапили... Ні, ні. Не на того, кажу. Ха-ха-ха... Повірили дурні (ліворуч, в чистому одязі насвистуючи, виходить Горобчик. Насмітник, помітивши його, ховається на східці). Принесло його.

Горобчик. (помітивши Насмітника) Єжелі што, то можна й не ховаться. Я, знаменитий робкор, Горобчик, єжелі што, то ніколи не дозволю начкати свій авторитетний псевднім такими справами, як писати про свого товариша юности до газети про те, що він, єжелі можливо, сів закурити чи просто відпочити от трудов, з побажанням «спокійної ночі».

Насмітник. (вилазить). Так, каже? не дозволиш?

Горобчик. Конкретно!?

Насмітник. І коли навіть заснути трохи?

Горобчик. Єжелі можливо...

Насмітник. Значить, можна?..

Горобчик. Без всякої дискусії!

Насмітник. Дай, брат, руку. (Подає руку Горобчикові).

Горобчик. (протягає руку). Єжелі руку, то можна.

Насмітник (*задоволено трясє*). Хоч одна добра людина знайшлася. Хоч ти, як я бачу, не шкурник, не горлохвват. А то усі скоро язики понадривають, та все гарляють: «За ударні темпи, за п'ятирічку в 4 роки»!.. А що мені, «робочому» клясу, від того? Калач з маком з п'яти пальців. Ов що! Годі вже. Довдалялись, що скоро всі за штани з однією холодною обголу стіну будуть «вдаряться».

Горобчик. Єжелі што, то не так.

Насмітник.—(*здивовано*) Що-о-о?..

Горобчик. Не так, кажу.

Насмітник. Як же по-твоему.

Горобчик. Ударництво, соцзмагання—річ потрібна. Но єжелі воно проходить без порушення матеріальних і інших інтересів робочої кляси. Порушувати—ні ні. Єжелі взять приміром мене. Я теж—ударник. О! ще який ударник. Але свої ударні темпи пристосував, що мої інтереси не порушені. Єжелі взять тебе. Ти теж можеш бути ударником. Записався, склав умову і ударник. А в умові, єжелі можливо приміточку «Без порушень моїх інтересів». А інтерес який в тебе може бути? Ну, приміром, відпочити. Ти відпочиваєш собі, а коли що, то зараз до приміточки...

Насмітник. Пішли вони з своїм ударництвом... (*Збираються йти. Згори будівлі біжить Коляда*).

Коляда. А що це ти, Горобчику, нарядився? (*Насмітник пішов*).

Горобчик. Маю відпочинок. А тому, єжелі я робкор, то не можу дома відпочивати (*хоче йти*).

Коляда. Стій! Нагадав ти мені про робкорство, а в мене до тебе справа єсть.

Горобчик. Єжелі што, то говори, послушаєм.

Коляда. Ти кажеш, що ти робкор...

Горобчик (*гордовито*). Так. Я робкор.

Коляда. А чи ти знаєш, що на заводі кінчається будівельний матеріал і не сьогодні—завтра повинна припинитись робота?

Горобчик. Не вистачає. (*Дістає блок-нота і починає писати*). «Не вистачає будівельного матеріалу»...

Коляда. Та кинь ти ото писати. Пізно вже. Треба раніше, як робкору, придивлятися до всього. Добрий лікар більше звертає уваги на попередження хвороби, аніж на саму хворобу. Придивляться до всього треба.

Горобчик (*біжить геть*). Напишу-у-у. Я ще напишу-у-у!..

Коляда (*іде*). Напишеш. Та що з того? (*Пішов*).

Чути голоси: — Обережніше, обережніше лазь.

— Єрудна! Сказано можна—лізь.

— Розпорядження єсть таке.

— Не бреши. Сам чув, коли Аркадій Йосипович наказував Гольдману перебудувати.

— Чув дзвін та не з тії церкви.

— Товаришу Гриненку! Гриненку!

— Говори, що треба, слухаю.

— Чому цегли не вистачає? Цементу?

— А манах його зна. Біжу, довідаюся.

— А ну-ну. Розкопай, у чому там собака зарита.

— Розкопаю... (швидко біжить від будівлі поперек кону).

На зустрічному Гольдман).

Гриненко. На мисливця і звір іде. Кого треба, того й натрапив. Здорово був. Я до тебе, Гольдман.

Гольдман. Кажі.

Гриненко. Я нащот матеріалу

Гольдман. Якого?

Гриненко. Та будівельного.

Гольдман. Ах, ти он про що. А я подумав до газети. І сам не розберуся. Згідно з замовленням вагони повинні прийти ще позавчора, а от уже третій день нема. Я оце бігав до Олександра Івановича—і той дивується. Звеліз Аркадію Йосиповичу, терміново, телеграфувати до тресту, а сам скоро сюди прийде.

Гриненко. А що б то воно могло бути?

Гольдман. А чорт його знає. Скоріше всього на залізниці щось не гаразд. Знаєш, який там бюрократизм?

Гриненко. А не шкідництво тут?

Гольдман. І те може бути.

Гриненко. Ну, гаразд. Катай до цього корпусу та давай там порядок. Духу піддай. Кажі, що скоро все владимо. Катай. (Гольдман іде на будівлю, Гриненко, ліворуч, але, помітивши Соловйова, зупиняється). Завжди Давид Моїсеевич. (Гольдман зупиняється). Здається, Соловйов іде, то вкупі потолкуємо.

Гольдман. Я зараз повернувся. Нагляну тільки. (Пішов).

Гриненко. Скоріше тільки. (Почина закурювати).

Соловйов. (іде стурбовано, швидкою ходою). Що це ти Гриненко мурити ходиш сюди? (Ручкається).

Гриненко. На тебе чекав. З Давидом Моїсеевичем говорили тут. З тобою ще треба. Про матеріали.

Соловйов. Ми вже з Давидом Моїсеевичем говорили. Що за чортівина! Я сам, своїми власними руками підписував замовлення, а матеріалу нема. Абсолютний зрив програми будівництва. Треба буде негайно передати справу в РСІ і ДПУ. Ніхто, як не трестівські бюрократи затримують. (Біжить з будівлі Гольдман).

Гольдман. А робота кипить. Тільки давай матеріалу. Артіль Коляди краще за всіх працює. Як з води четвертий поверх лізе.

Соловйов. Ударництво—це вам не іграшка, а напружена, організована, енергійна праця.

Гриненко. О, не кажи, брат.

Гольдман. Коли б не було затримки в доставці матеріалу, за 3 місяці—до терміну б скінчили завод. Обов'язково. (Хоче йти). Ну, ви тут говоріть самі, а я збігаю на той корпус. Я швидко повернусь. (Біжить ліворуч).

Гриненко. Китай!

Соловйов. А ми мабуть ходім та пройдемо по будівлі. Пішли. (Хочуть іти, але в цей час на будівлі чути гуркіт і тріск, чути доноситься тягучим голосом стоїн. Соловйов і Гриненко здригнули). Що трапилось?

Гриненко. Біжімо скрійше! (Швидко зникають).

(За коном гвалт і обурення. Через деякий час мовчки, мов в гробовій тиші, вносять мертвого робітника; кладуть на землю. Всі механічно скидають шапки і нахилиють голови).

Соловйов (підвів голову) Та як же це?..

Гриненко (придушено) Як бачиш...

Соловйов. Я ж давав розпорядження перебудувати.

Насмітник. І я своїми вухами чув, як Аркадій Йосипович давав наказ Гольдману, щоб той перебудував.

Соловйов (кричить). Не смієш так. Давид Моїсеевич чесна людина. Я не дозволю цього.

Насмітник. А хто по-твоєму. Га?

Соловйов. (Мовчки, ніяково опускає голову).

Робітники. (обурено, люто).

— Ніхто інший як він!

— Йому дано розпорядження!

— Та киньте ви. Може він сном і духом не знає...

— Як то не знає? Знає!

— Давай його сюди!

— Як гадюку своїми руками розтросу.

— Та він ось сам іде (Входить Гольдман. Всі, як розлютовані звірі, насуваються на Гольдмана).

Соловйов. (Кричить) Стійте! Не смійте цього! Не по-робочому!

Гольдман. Що трапилось? Чого кинули робо... (Помітив мертвого робітника—здивовано). А що ж це?

Насмітник. Твоя робота!

Гольдман (здрігнув). Як?!

Соловйов. Кажіть скоріше: ви одержували від Аркадія Йосиповича розпорядження про те, що треба перебудувати рихтовання на головному корпусі?

Гольдман (упевнено і твердо). Так.

Робітники (ще лютіше). Так ти винен?

— Ти загубив чоловіка. (Маса пересунулась до Гольдмана).

Гриненко (зупиняє масу). Заждіть! (До Гольдмана). Помилились ми, прошибли, оцінюючи вас, Гольдман. Прошибли!

Гольдман (нервово і ображено) Олександр Іванович... Товариші...

Робітники.—Не товариш ти більш робітнику.

— Ворог наш. Ворог будівництву!

Гольдман (знервовано дістає з сумки папірець. Руки його трясуться).

При чому ж я, Олександр Іванович... Аркадій Йосипович наказав перебудувати—я було вже й ліс почав готувати, а другого дня одержую розпорядження за вашим підписом... (*Маса передвинулась*).

Соловйов. За моїм... (*скоро читає, а потім механічно упустив папірець і повісив голову*). Так... Мій підпис. (*Всі насторожились*).

Гриненко (*піднімає і читає папірець*). Пропоную негайно припинити перебудову риштовання, так як перебудова такого затримає закінчення заводу в термін. Соловйов (*Опустив руки*). Так!..

Робітники. (*Аж поприсідали*). Так он що! (*Картина*).

Завіса.

V. «ВАС, СОЛОВЙОВ, ЗААРЕШТОВАНО»

Дві кімнати. Праворуч від глядачів—директорова, ліворуч—загальна канцелярія. В глибині кону двері з вивіскою: «Головний інженер». Директорська кімната порожня. В канцелярії—Клименко і Людмила Петровна друкують папірець до тресту.

Клименко (*диктує*) «... але на нашу телеграфну вимогу ви до цього часу не дали відповіді, по причині, для нас невідомій. Отже, категорично вимагаємо сповістити нас, чому затримано будівельний матеріал по замовленню № 325-18. Відповідь чекаємо негайно». А тепер ставте підписи: «Директор заводу—Соловйов, Головний інженер—Остапін, Зав. Канц.—Клименко»... Все! (*Встає*).

Людмила Петровна (*витягає надруковане*). Антоне Миколаєвичу. А тепер дозвольте мені хвилин на двадцять залишити роботу. Мені треба сходити в одній особистій, важливій справі. Я гадаю, що ви не будете нічого мати проти. Я скоро повернуся.

Клименко. Не можу, Людмילו Петровна. Багато матеріалу треба сьогодні переддрукувати. А до того ж... (*Дивиться на годинник*... Через півтори години перерва на обід—тоді ви зробите, що вам потрібно. (*Іде в кабінет головного інженера*).

Людмила Петровна. (*Сама. Сконфужено. Сердито*). Канцеляришка нещасний. Не може він на півгодини відпустити. Ах, нещасний, нещасний (*Починає пудритися. Повертається Клименко, Людмила кидає пудритись*). Не міг і хвилини лишньої посидіти.

Клименко (*дає купу паперу*). Оце треба терміново видрукувати в трьох примірниках. Беріть і розпочинайте, а я збігаю на пошту. Коли Олександр Іванович повернеться, скажіть—я скоро буду. (*Пішов*).

Людмила Петровна (*сама*). «Терміново треба видрукувати»... Ха-ха-ха. (*Починає пудритися*). Коли мені було потрібно терміново, то не можна, а я щоб завжди терміново друкувала. Свинство з вашого боку. (*Іронічно*). Шановний Антоне Миколаєвичу, завідуючий канцелярією. Свин-

ство. Ха-ха-ха. (Гукає до Останіна). Аркадію Йосиповичу. «Товаришу» Останін. Вас можна на хвилинку? (Кінчає пудритися. Входить Останін).

Останін. Я вам потрібний, Людмила Петровна?

Людм. Петровна. О, так, «товаришу» Останін. (Одразу міняє тон, пильно провела навколо очима і підбігла до Останіна). Слухай Аркадію. Мені треба негайно виїхати до тресту. Я довідалась, що там є «наші» люди. Треба негайно утворити зв'язок.

Останін (закриває Людмилі рукою рота). Стій. Що ти робиш? В один момент хтось підслуха і ми пропали.

Людм. Петровна. Не тур-буйся. На всі кімнати лише нас двоє. Не треба гаяти часу, а скоріше налагодити зв'язок.

Останін. Нема нікого.

Людм. Петровна. Так.

Останін (мов би струсив з себе все, сідає). Гаразд!

Людмила Петровна. Тільки що я надрукувала відношення до тресту про матеріал...

Останін. Я теж, чорт возьми, підписав.

Людм. Петровна. Нічого. Треба виїхати до тресту, налагодити зв'язок і влаштували так справу, щоб усі вагони прибули замість цегли і цементу з мелетою крейдою, яка зараз заводу не потрібна. Доки прибудуть сюди, роздивляться, а потім назад відрядять—пройде час. Робота стане зовсім. Витрати колосальні. Треба тільки не гаяти часу і сьогодні ж швидким поїздом виїхати до Харкова.

Останін. А хто ж виїде?

Людмила Петровна. Я!

Останін. Роботу кинеш. Підозріло буде...

Людмила Петровна. Треба зробити так, щоб не було підозрілим. Я негайно захворію і виїду до місцевої лікарні—в лікарню не піду, а прямо в трест.

Останін. Прекрасно!

Людмила Петровна. Тільки так, щоб про це знав сам Соловйов і Клименко. (За коном чути голос: «Не я тобі казав». «Та кинь ти, слухати не хочеться») Хтось іде!

Останін (схоплюється). Здається голос Соловйова.

Людмила Петровна. (Розтріпує волосся і вдає дуже хвору). Ах!.. Ох!.. Не можу!.. В лікарню... (Входять Бравий і Гриненко): Ох... В лікарню мене... (Останін возиться біля Людмили Петровни).

Бравий. Що з нею?

Останін. Захворіла... В лікарню треба.

Бравий. Ви везіть Людмилу Петровну до лікарні.

Людмила Петровна. (зовсім помирає) Ах... О-о-ох... О-о-о...

Останін. Обов'язково треба.

Гриненко (до Останіна). Соловйов прийшов?

Останін. Здається нема...

Гриненко. (до Бравого). Ходім до його кімнати та підждемо.

Останін. Олександр Іванович, мабуть, не скоро повернеться.

Гриненко: Нічого. Ми пождемо. *(Пішли)*.

Людмила Петровна. *(починає наводити туалет. Останін допомагає)*.

Гриненко *(сідає в крісло)*. Да-а-а... Тепер пашла писать губерня Бравий. Нічого. Не треба тільки в паніку кидатися. Більшовиками треба до кінця бути.

Гриненко. Я й не збирався?

Бравий. Треба скоріше в'яснювати. По-моєму тут щось непевне.

Гриненко. В парком передав?

Бравий. Да. Добре, що ти нагадав. Ще дорогою збирався, а прийшли суди й заговорився.

Гриненко. Обов'язково треба. *(Бере журнал і починає розгортати)*. О, наш завод! Який велетень? *(Читає собі)*.

Бравий. Всеспілкового значення. Не аби як. *(Говорить в рурку)*. Дайте партком. Так. Я буду ждять. Давайте, давайте. Будь ласка, коли можна,—скоріше. *(Не відриваючись від рурки—жде. Гриненко мовчки читає журнал)*.

Людмила Петровна. *(закінчивши пудритись)*. Як довго приходитьсь приводити в належний вид, коли все розтріпане.

Останін. Нічого, нічого. Зате генеральна репетиція пройшла чудово. Треба такого тону додержувати й надалі, аж доки не закінчимо нашого плану.

Людмила Петровна. Пішли до твоєї кімнати, там безпечніше.

Останін. Я теж так думаю. *(Пішли)*.

Гриненко. От пише здорово! *(Читає)*... «завод повинен забезпечити на 50% всі колгоспи України». Здорово!

Бравий. І забезпечимо. *(Говорить в рурку)*. Райпарком, т. Максименко. Я—Бравий. Здрастуйте. Тут така справа, т. Максименку. На будівлі, в головному корпусі, риштовання обломилося. Вбито одного робітника... Так... Зовсім не так... Винним оказується Соловйов... Да. Да... Але я цьому не вірю. Треба розкопати справу. Так, так... Гаразд, Бувайте. *(Вішає рурку)*. Максименко теж моєї думки.

Гриненко. Киньте говорити про це. Я й слухати не хочу. Ну, скажи, чим ти докажеш, що це не Соловйов винен. Чим,—питаю?

Бравий. Всим тим, що його має, як заслугу Соловйов. А таких заслуг перед пролетаріатом і партією по-твому у Соловйова мало?

Гриненко. Єрунда. Таких заслуг у нас у кожного, хоч одбавляй. Самі факти, факти за себе кажуть. *(Перелічує на пальцях)*. З синами панькається, міщанством обріс, на завод, в гуцу, робітників, мало показується, іде против директив партосередку, профспілки і волі робітників, відношення написав про заборону риштовання перебудувати. О, це матеріальчик. А з дружиною розвівся чого? Ти думаєш це випадково? Га?

Бравий *(нервово стукає кулаком об стіл)*. Я тобі не дозволю дурниці плести.

Гриненко. Он як?

Бравий. Так. Не дозволю!

Гриненко. Проти самокритики значить!

Бравий. Не розумієш ти самокритики.

Гриненко. Як що ти хочеш, щоб я сказав—скажу. Ти і сам не розумієш.

Бравий. По-твоєму самокритика і тоді, коли на активного, чесного відданого революції, будівництву і партії члена партії різні нісенітниці плетуть. Так? Не самокритика це. По-твойому, коли чесного партійця, якісь негідники підводять під монастир, дискредитують, щипають з усіх кінців—треба й собі їм допомагати. Й собі товкмачити в грязюку ногами. Нечесно це. Не по-партійному. Треба розібратись спершу, знайти коріння злочину, а тоді вже й бити. Партія не шкодує за такими членами, що роблять не на її користь. Але й шкодує за кожним її членом, що чесно, по-більшовицькому будують соціалізм, ідуть в передніх шерегах пролетаріату і трудового селянства. Кожний окремих член—маленька частина, а з цих часточок складається ціла, велика й могутня партія пролетаріату.

Гриненко. Виходить, що треба похвалити винного.

Бравий. Не похвалити, а знайти винного.

Гриненко. Значить те, що написано, може бути й не написано. Так.

Бравий. Те, що Соловйов підписав—факт і ніхто його за це не виправдає, але це ще не говорить, що Соловйов злочинець. За те, що він не доглядився, промахнувся—партія і робітничка кляса не пожаліє його.

Гриненко. Добре промахнувся... Життя в людини його промах відібрав.

Бравий. Факт. Помилка. Але ж не злочинство. А щодо дружини, я тобі раджу ніде більше про це не говорити. Чуєш? Не раджу. Соловйов зробив по комуністичному—відрядивши дружину-міщанку, він повністю звільнився від міщанського багна. А ти ерунду городиш. Була колись і вона людиною, а тепер...

Гриненко. Не еруда, а факт. Не годиться так. Ти замазуєш дійсність. Не по-більшовицькому це. Ти на других кажеш, що не розуміють самокритики і директив партії, а сам ломаного гроша не вартий.

Бравий. Неправда... Я докажу, що я був правий. Докажу... (Нервово відходить до стіни і починає розглядати діаграми. Гринченко мовчки розглядає журнал. В цей час повертається Клименко).

Клименко (помітивши, що нема Людмили). Невже пішла сама без дозволу? (Підходить до машинки). Друкувати й не розпочинала. Що за свавільство. Може, Аркадій Йосипович покликав? (Іде і стукотись у двері).

Останін (відчиняє двері й виходить. Через відчинені двері чути охання Людмили). Що за свинство Антоне Михайловичу?

Клименко. Що таке. Я, здається, без дозвілу не заходив...

Останін. У вас Людмила Петровна прохала відпуску.

Клименко. Так.

Останін. Чому ж ви її не відпустили?

Клименко. Аркадій Йосиповичу, роботи багато.

Останін. А знаєте, що вона може передати справу на Вас до суду? (Чути ще більше охання).

Клименко. Як—до суду? Чому до суду?

Останін. А тому, що вона була хвора і просилась до лікарні, а ви її не пустили. Зайдіть до кімнати й подивіться на неї. Прошу (Останін і Клименко заходять, зачинивши двері).

Гриненко. Може його ще довго не буде.

Бравий. Нічого. Скоро прийде. Вже більше ждали.

Гриненко. Ти залишайся тут, а я збігаю в крамницю курива візьму,—нема чого курити.

Бравий. Скоріше тільки!

Гриненко. Я скоро! (Пішов).

Бравий (Сам). Так... Підпис Соловйова... Навже правда? Невже Гриненко правду каже, що Соловйов винний. (Пригадує). Червоногвардієць... командир червоний... Втік з-під розстрілу від білих... Бандитизм... Будівництво... Партробота... (Закидає бадьоро голову). Ні. Не може цього бути. Не може бути! Соловйов—кремінь. Ні, ні... Не повірю я цьому. Ні! (Одразу насторожується) А може... може він хотів, як краще. (Дістає з кешені розпорядження і читає) «Пропоную негайно припинити перебудову риштовання, так як така затримає закінчення в термін завод»... (Мов би збираючи думки). Затримує закінчення заводу... Він. Ах... (Сторониться). Він знав... Знав, що риштовання небезпечне. Він не напише цього. Не напише. Гриненко не правий. Не вірю я цьому. Не вірю!.. (Здавивши руками голову, сідає за стіл).

Клименко (виходить з Останіним). Ну, Аркадій Йосиповичу, Людмила Петровна не говорила мені про це.

Останін. Ах. який ви, Антоне Миколаєвичу, чудний. Де ви знайдете таку жінку, щоб говорила, кому й не слід про свої жіночі хвороби. Та це ж абсурд.

Клименко. То ви відряджайте її до лікарні скоріше.

Останін. А Олександр Іванович же як?

Клименко. Як він повернеться, я йому передам.

Останін. Я її зараз же до лікарні відрядю. (Пішов).

Клименко (сам). Гріх та й годі з тими жінками. То в неї коло серця запекло, то під груди підперло. А в цієї чого доброго, щоб ще гіршого не трапилось. Одне слово—жінка... (Сідає за стіл і риється в паперах).

Бравий (звільнивши голову). Так... Соловйов—кремінь. Я не повірю цьому. Ціною життя не повірю. (Встає і починає ходити по кімнаті). Соловйов був більшовиком—він ним і залишився. Так. Це правда!

З кімнати виходить Останін і Людмила. Останін веде Людмилу під руки. Знадвору, назустріч їм, входить Соловйов—він зупинився, пильно пронизуючи наскрізь Останіна і Людмилу, провів очима.

Останін (до Соловйова). Захворіла Людмила Петровна... В лікарню проведу. (Ідуть до дверей і виходять).

Соловйов. (Мовчки, пронизав очима вслід і собі пішов до свого кабінету, але його затримав Клименко).

Клименко. Олександр Іванович. Підписати треба. Відношення до тресту.

Соловйов (кричить). Підписати!.. Знов підписати! О, ні! Годі, годі, кажу. (Іде до свого кабінету, але помітивши там Бравого, опутивши голову, закам'янів на порозі).

Клименко (здивовано). Що трапилось? Не розумію... (Здвигнувши плечима починає писати).

Бравий (оглянувся). Ах, так... Чого ж мовчки стоїш? Дух більшовицький потеряв, чи що? В паніку вдався?

Соловйов (бадьоро закинув голову). Не смієш так, У Соловйова вистачить енергії не падати духом. Я не з тих. (Опускає голову і ледве держачись на ногах іде до столу—сідає. Мертва павза).

Бравий (тихо підійшов до Соловйова). Чуєш, Соловйов? Кинь ти. Все одно. Я розумію, що ти не винен.

Соловйов (ірко). Хе-хе-хе... Все одно, кажеш?..

Бравий. Не треба ж падати духом.

Соловйов. Не падаю. Але ж не можу... не можу дивитися товаришам у вічі. Сором душить... кожен буде на тебе дивитися, як на злочинця, на ворога революції і будівництва. Ти не був у той момент. Не чув, що робітники одноголосно заявили Гольдману? «Не товариш ти, кажуть, робітнику. Ворог наш». Ах, та невже ти не розумієш Бравий? Це ж було того часу, коли всі робітники думали, що винен Гольдман. А коли вся ця вина перевалилась на мене, то ворог не Гольдман, а я, Соловйов... Невже ти не хочеш цього зрозуміти?.. Я—більшовик. У партію прийшов з забою, в перші дні революції, разом з багатьма товаришами страждав на фронті. Був у полоні в білих і звідти, з-під розстрілу втік, втік не тому, щоб врятувати своє життя, а тому, щоб знову взяти рушницю і піти в вогонь жорстокої боротьби. Закінчились фронти—почали відбудовувати промисловість. Та хіба ж не я, разом з усіма товаришами, голодний, обірваний з завзяттям, з молодим запалом—день і ніч працював на шахті? А тепер, коли все так далеко шагнуло, і шагнуло так, що ніяким апаратом не проглянеш в минуле, коли велетні-заводи ростуть мов гриби, і недалекий той час, коли тільки жити, жити і радіти—я... злочинець... Ворог робітничої класи... Сором очі видирає, мов цуркою викручує... (Здавлює сильно голову руками).

Бравий. Головне, не падай духом. Я допоможу тобі.

Соловйов (схоплюється). Не треба допомоги. Більшовик повинен сам уміти боронити свою честь. А я ще більшовик. Я ще не падаю духом (змінює тон), а коли потрібно, коли партія знайде потрібним, а це потрібно, да, да, потрібно, мій вчинок засудити—я прийму кару з такою горді-

стю, як і призначення на цю відповідальну посаду. Да, да. Більшовик повинен бути таким...

Бравий. — А все ж таки—я за тебе, Соловйов. Дай руку. *(Протягає руку Соловйову, той механічно подає).*

(В канцелярію входить агент ДПУ, за ним Гриненко).

Агент ДПУ *(до Клименка)*, Соловйов тут?

Клименко *(Перелякано)*. Тут... *(Агент і Гриненко заходять до кабінету).*

Агент ДПУ *(до Соловйова)*. Ви Соловйов?

Соловйов *(твердо)*—Я.

Агент ДПУ.—*(Дає Соловйову ордер)*. Вас, Соловйов, заарештовано.

Бравий. За що ж це?

Агент ДПУ.—Ось *(Дає Бравому замовлення)*. Знайдено в столі...

Бравий. *(Читає)* Так... *(Біжить до телефону. Соловйов стоїть розбито мовчки)*. Дайте Райпарком.

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

VI. «САМА ВИННА».

Заводська огорожа. Великі залізні ворота. За огорожею видно будівлю. Біля воріт, на сідалці, сидять і розмовляють Гриненко й Коляда. Гриненко в газетою, Коляда в кошолочкою для харчів.

Коляда.—Як не кажи, Гриненку, а не те на заводі стало, коли не стало Соловйова. І дише не тим завод. Поглянеш на завод—ні, не те. Мов нутро перевернулось?

Гриненко *(прикурює цигарку)* М-да... що правда, то правда... але ж і так не годиться, як ти говориш. Як не кажи, куди не верни, а факт залишається фактом. Не на слова вірю, не жіночим пліткам, а документам. Матеріальчик, Гаврюхо, сам за себе каже.

Коляда. Та що той «матеріальчик»?

Гриненко. Як що? Ти не віриш?

Коляда. І хто тільки йому вірить? З усього заводу, мабуть, один ти. Чув, що робітники кажуть? Не він винен, кажуть, Наш Соловйов був. Всім нутром наш. Шкідники, кажуть, на нашому заводі єсть. от і підсунув. Ну, а Соловйов завжди перевантажений, стурбований, затурканий роботою і згарячу підписав. Всі робітники так кажуть.

Гриненко *(затягуючись цигаркою)*. Так, кажеш, підсунули?

Коляда. Не інакше!

Гриненко. А замовлення в стіл — теж підсунули?

Коляда. І там не без того.

Гриненко. Ти, Гаврюхо, як я бачу, в адвокати годишся.

Коляда. Всі ми, робітники, повинні бути оборонцями за свого брата, робітника, коли бачиш, що він не винен. Так і я. Не п'яницю там якогось захищаю, не шкурника, не лінтяя. Я перший такий, що в калюжі води

втопив би лінтя чи то шкурника. А Соловйов не п'яниця, не розгільдай, а чесний, енергійний партієць. Ти візьми його. Та він і трішечки не змінився — яким був робітником, таким і тепер, коли директором став. Та що й говорить. Наш був Соловйов. Робітники його поважали, цінили. Ти візьми такий момент, як соцзмагання. Доки Соловйов не взявся, як слід, — скільки було вдарників? Тридцять відсотків. А коли Соловйов взявся, закрутив, як слід, на мітингу, по цехах — дев'яносто сім відсотків стало. Всі робітники любили. Багато говорити, та мало слухати. А візьми тепер — зовсім не те. Ударництво йде на нівець, показники не виконуються. В одній артілі наш новий директор, Останін, сказав, що ударництвом далеко не зайдеш. Треба, мовляв, краще тихше, зате пляново. Ну, а робітникам що, коли сам директор каже. Деякі рвачі навіть раді цьому, шанують Останіна.

Гриненко. Да-а, що правда, то правда... робота впала. Треба буде збори скликать.

Коляда. Важко налагодити.

Гриненко. Налагодити? Не журися, Гаврюхо.

Коляда. Я й не журюся.

Гриненко. Головне, не падай духом.

Коляда. Не турбуйся за нас, робітників. Ми свій обов'язок виконаємо. Тільки труднуvато, кажу, налагодити. Візьми любую машину. Самий найменший гвинтик зламається — рухатися не буде. Зроблять новий, пригонять все, як слід, а вже не те, що раніше. Гарчати почне, заїдати другу частину. Або людина, яка б вона здорова не була, гори перевернути готова, а коли хоч трішечки, хоч одна частинка організму захоріла, то зараз і почне шкутильгати, і вже ніякий лікар не спроможний повернути тою, що було раніше. Залічити можна, але шрам, де була ранка, так і залишиться. А Соловйов, Гриненку, значна частка цілого заводу, як не кажи.

Гриненко. Нічого... гуртом налагодимо. (До заводських воріт іде Гольдман, поспішаючи). Раненько, раненько, Давид Моїсєєвич. Доброго ранку (встає).

Гольдман. А все таки ви раніше.

Коляда. Та, що нам? Ми робітники...

Гольдман. Ну то що як робітники?

Коляда. Ми раніше й повинні вставати.

Гольдман. А-а-а. Он ти куди гнеш. Так от же слухай, Колядо. Не з тих я, що довго сплять. Хоч і кажуть на мене деякі робітники, що я білоручка, тому, що єврей. Та хібе не все рівно якої національності мій батько, або я сам? Адже ж природою не дано право одній якій небудь національності бути білоручкою. Не дано. Є в нас, багато ще білоручок, але ж не тому, що він українець, росіян, чи єврей. А тому, що він втиснувся в процес великого будівництва, як самотній вовк або лисиця, гурт яких розігнали мисливці, тому що він в минулому не робітник, не наймит, а якийсь капіталіст, поміщик, або просто собі загнаний революцією міщанин, не дивлячись якої він національності.

Коляда. А це правда. Вовк та ще й в овечій шкурі. А от що на вас кажуть, то ви не потурайте — робіть. Чесний робітник не скаже, а лін-
тий, шкурник?..

Гольдман. Я й не потураю.

Коляда. Ото краще.

Гольдман. Ну, що чути про Соловйова?

Коляда. Кажуть, слідство йде.

Гольдман. І він визнав себе винним?

Гриненко. Не відомо.

Коляда. Я думаю так. Коли Олександр Іванович винен — він ви-
знає свою вину. Я на нього надіюсь, як сам на себе. *(Чути гудок на ро-
боту. Коляда збирається йти).* Пішли, Давид Моїсєєвич. Доки дійдемо.
то й другий загуде.

Гольдман *(до Гриненка)*. Бувай Гриненко. *(Пішли).*

Гриненко. Всього. *(Розгортає газету)* Що це його так довго не
видно. Коли б ще не спізниться. *(Читає газету).*

*З усіх кінців, воротами, на будівлю, проходять робітники.
В робочому одязі, з вузликами, до воріт прямує Оксана.
Помітивши Гриненка, заходить до нього.*

Оксана. Здоров, товаришу, Гриненко.

Гриненко *(не одводячи від газети очей, механічно)*. Здоров був...
(Підняв голову). А-а-а... здоров, здоров... А я й не пізнав тебе по голосу.
Перемінився він в тебе, Оксано.

Оксана. Читаєш?

Гриненко. Зібрались з Бравим до району їхати, так я й газету
захопив, прогляну.

Оксана. А де ж Бравий?

Гриненко. Забіг на кінний двір по коня. Заїде.

Оксана. Що чути про Олександра?..

Гриненко. Сидить...

Оксана *(важко зітхнула)*. Сидить... бідний... А Петрусь усе рветься.
До папи, каже, піду... Ех... бідний, бідний... чи думав він, щоб таке тра-
пилось?

Гриненко. Ну, а тобі ж як працюється? Важкувато без привички.
Одвикла за Олександром.

Оксана. Ех, не кажи, Гриненку...

Гриненко. Важко й пригадати.

Оксана. Не того, Гриненку, важко, що працюю. Мені не привикати.
За Олександра ж ішла не з барських хоромів, а з шахти, з естокади.
Разом працювали. Він у забої рубав, а я на одкачці працювала, вагони го-
нила. Це не страшно, Гриненку. Одне мучить...

Гриненко. Що ж саме?

Оксана. Ех, Гриненку! Багато треба говорити.

Гриненко. Знаєш, що? Доки другий гудок — сідай поговоримо.
Поправді кажучи, я давно збираюсь тебе спитати та ніяк не наслідуюся.

Не розберу я. Як воно у вас так вийшло. Жили ви скільки років, любили одне одного, працювали разом, а тепер?.. Я чув, що ви й на фронті, з білими, боролись разом.

Оксана. Так. Боролись...

Гриненко. Не розумію я цього. Що за причини?

Оксана. І не зрозуміти так легко, Гриненку. (Сідає).

Гриненко. Що ж таке?

Оксана. Сама я винна, Гриненку.

Гриненко. Сама. Як же то?..

Оксана. Дурість жіноча, дурість, Гриненку... Доки працювала, носила руки зашкарублі від лопати, жила колективом робітників — на жінку була схожа. А коли відірвалася від колективу, потонула в bagno сімейності, зажила іншим життям, а воно спершу здалося мені таким цікавим, таким прекрасним — одразу й покотилась, мов з високої, високої гори, в безодню міщанства. Тільки, прошу тебе, не подумай того, що причиною того, що трапилось зі мною — сімейність. Ні. Адже другі жінки живуть таким життям та й не розходяться з чоловіками. Не те, Гриненку. Інші причини... (Зам'ялась). От я все тепер розумію, все наскрізь бачу, а сказати... Ну, розумієш... не та я стала, якою була на шахті. Другим життям стала жити. Ну... розумієш... жирок в мені заворушився... мені стало нудним, остогидлим і одноманітним моє життя. Ну, ти зрозумій, Гриненку. Ти тільки зрозумій. Я тільки й знала одне: сходити на базар, за продуктами, наготувати їжу, наїстись, виспатись та в тиждень раз попраати білизну собі й Олександрові. А останній час? Останній час не було куди ви користати. В мені накопичувалось енергії, почуття і пристрасти, жіночої жаги. Я пробувала читати, щоб загладити прогалину, але ті прокляті романи ще більше роздратовували моє серце, ще більше нагромаджували в мені ніжності, кохання й жаги. Ну, а Олександр любив роботу, видавався їй, старався, мотався скрізь і мало мав вільного часу, щоб віддати мені. Я завше сама вдома, вільна і здорова. Мені самій робиться якось чудернацько, коли я пригадаю. Я тепер працюю на виробництві і коли прийдеш додому, то якось хочеться спокійно відпочити, прочитати газету, а раніше я не могла ні жадного вечора просидіти сама, просидіти без ласки чоловіка, без поцілунків, а коли цього бракувало, то я мов сама не своя, нудилась по кімнаті і вся, як на ножі, трусилась. А коли так... треба було шукати виходу. А вихід цей звісний... Чоловіки по смаку, ласки... От це, Гриненку, і призвело мене до того, що я одної темної ночі, опинилась на вулиці. І вірно. Я цілком виправдую Олександра. Він став на вірний шлях на твердий ґрунт. Може ти кинеш йому в вину, що він не зміг мене, або ще гірше, — не схотів, направити на сталий шлях? Не вірно. Олександр робив все, що можна, але я пішла не його порадами. Він навіть радив мені влаштуватись на виробництво, але я... не пішла... Багато ще можна говорити, та хіба його все перекажеш? Лаюсь я сама на себе, та пізно вже.

Гриненко. Та-а-к... А я зовсім не так розумів. Прошиб. виходить Та-а-к... Ну, а як же тепер? Виправилась?

Оксана. Життя перемінила.

Гриненко. По-робочому зажила?

Оксана. Так. Здоровим життям зажила, як колись.

Гриненко. Значить і гаразд. А що ти кажеш пізно, то я тут з тобою не погоджуюся. Пригадай приказку: «краще пізно, ніж ніколи». Пізно ніколи не буває.

Оксана. Не такий Олександр.

Гриненко. Нічого. Примириться.

Оксана. Не думаю діждати.

Гриненко. Напевне діждешся. *(Задумався)*. Тільки ти от розказала мені все як слід, як рідному, а в мене й думки в голові завертілись. Орина не така часом в мене? Не трусить її вечорами, мов у лихоманці?

Оксана. Чудак, ти, Гриненку. Хіба ж усі жінки такі, як я? Не всі. Багато таких, але це лише частина. *(Чути другий гудок)*. Бувай. Мені треба на роботу йти. *(Іде)*.

Гриненко. Всього кращого тобі.

Оксана *(з воріт)*. Може доведеться тобі побачити Олександра, то передай йому, що я вже працюю на заводі. Йому це принесе велику радість. Прощай. *(Пішла)*.

Гриненко. Передам. *(Сідає)*. Та-а-к... От тобі й на. Ай-я-я. Ну, як таки я прошиб? *(сидячи, продовжує читати газету. До воріт біжить Бравий)*.

Бравий. Чого ж сидиш? Ходім та будемо їхати.

Гриненко. А чого це ти так довго?

Бравий. Насилу коня дістав.

Гриненко. Як?

Бравий. Не те, Гриненку, що Соловйов. Зовсім не те. Ну, пішли, а то ми ще запізнаємося. Потім про це. Пішли.

Гриненко. Пішли. *(Швидко йдуть)*.

З а в і с а.

VII. ЗВ'ЯЗОК ВСТАНОВЛЕНО, АЛЕ...

Кабінет директора. Чисто прибраний — одразу видно, що господарює в ньому нова людина. За столом, у м'якому кріслі, сидить Останін. Він переглядає папери.

Останін *(сам)*. Чортовини різної напровадив повні ящики. *(Рве папери і кидає в ящик, що стоїть поруч столу)*. Хе-хе-хе. Директор... Розпорядження не зміг як слід написати. Як курка надряпала. Хе-хе-хе. Зате ж комуніст. Довір'я мав, авторитет! *(За дверима чути гуркіт)*. А чорт вас носить *(Кричить)*. М-ожна! *(Входить Насмітник)*.

Насмітник *(подає руку Останіну)*. Здрастуйте, Аркадію Йосиповичу.

Останін *(сконфужено протягає руку)*. Що вам потрібно? *(Витягає хусточку й непомітно витирає руку)*.

Насмітник *(нахабно, яхидно)*. Я за вас, Аркадію Йосиповичу, горою стою. Ви не такий, як той Соловійов. Хоч робітники й кажуть, що ви не наш, що ви мовляв не поведете будівництво таким шляхом, як Соловійов. Буза!..

Останін. А хто ж саме?

Насмітник. Ну, як вам сказати?.. Коляда—перший такий. Всім каже, що тепер робота з ударних темпів упала, соцзмагання розпалося. І вірять йому.

Останін *(ламає нервоно пальці)*. Так...

Насмітник. Але я з ним не погоджуюся. Ні-ні. Я за вас горою стою. *(Мнеться)*. Аркадій Йосиповичу... Я... я хотів попрохати вас... по-прохати, щоб ви деньків на п'яток відпустили мене... теща в гості кличе. Я вас не забуду. Я за вас горою стою.

Останін *(подумавши)*. Гаразд. Тільки з однією умовою.

Насмітник. Я для вас... я для вас все зроблю.

Останін *(підійшов близько до Насмітника)*. Одна умова. Всіх, хто хоч що небудь базікатиме про мене — негайно передавати мені. Розумієш?

Насмітник. Зрозумів.

Останін *(тихо)*. Тільки про це... про це — анін-ні...

Насмітник. Розумію, розумію. Значить, можна деньків на п'яток

Останін. Так. *(Гукає)*. Антоне Михайловичу. *(Входить вклонивши голову, Клименко)*.

Клименко. Кликали?

Останін. Напишіть Гольдману, щоб він відпустив на 10 днів робітника Насмітника.

Клименко. Слухаю! *(Йде)*.

Насмітник *(йде за Клименком)*. Дякую Вам, Аркадію Йосиповичу, дякую. Я за вас... *(Зникає за Клименком)*.

Останін *(сам)*. М-гу... Коляда... мгу... підбурює робітників... сволота. Я тобі покажу ударництво. *(Іронізує)*. Ударники соціалістичного будівництва—ха-ха-ха. Ви в мене наваряєте! Герої труда. Куди—тобі? *(Знову гукає Клименка)*. Антоне Михайловичу. *(Входить Клименко)*.

Клименко. Я вас слухаю!

Останін. Негайно звільнити робітника Коляду.

Клименко *(зам'явся)*. Ну-да... так як же це... Активний робітник.

Останін. Без розговору... Поки я директор — вказувати не смієте.

Клименко. А профспілка ж як? Партосередок?

Останін. Розпоряджаюсь я. Ніякі спілки і партосередки втручаються в мою адміністративно-господарську роботу не можуть. Я вам наказую.

Клименко *(нахиливши голову)*. Гаразд... *(Виходить)*.

Останін *(сам)*. Спілкою, партосередком він мене залякав. Партосередок для партійних, а не для мене, позапартійного спеціаліста. *(Сідає за стіл)*. Так. Щось довго немає Людмили Петровни. Невже щотрапилось? Не може бути. Вона така, що не прогавить. Не в перший же раз. Ну,

а що, коли провалилась. Коли все загине. (В двері чути стукіт). Можна. (Входить Бравий).

Бравий (помітно, що він спішить). По важливій справі, Аркадію Йосиповичу. Здрастуйте! (Дає руку).

Останін (спокійно). Що трапилось?

Бравий. Сьогодні збори призначено. Про ударництво стоїть питання. Вам, як господарнику, необхідно бути присутнім. Важливе питання.

Останін. М-гу... добре... Я прийду...

Бравий. Я біжу зараз в кооператив, а то там, щось з робітничим постачанням не гаразд, а звідти зайду і підемо разом прямо на збори. Вам сьогодні треба добре поговорити. Ну, я пішов. Зайду. (Хоче йти, але на дверях зустрічається з Людмилою, яка повернулася з Харкова). А-а-а!.. З приїздом, Людмила Петровна.

Людмила Петровна. Дякую.

Бравий. Ну, як ваше здоров'я. Поправились? Та ви вже зовсім й на хору не схожа. Ніби й не хоріли?

Людм. Петровна. Й не дивно. В професора ж лікувалась. (Здоровкається з Останіним).

Останін. Здрастуйте, здрастуйте, Людмила Петровна. Присядьте. А то ви з дороги втомились.

Бравий. А хто ж той професор?

Людмила Петровна. Як-то хто? Професор...

Бравий. Та чую, що професор. Прізвище, як його?

Людмила Петровна (пересунулась). Та... як вам сказати. (Мовби думає). От як на гріх і забула... щось таке на «Г» починається.

Останін. Та годі вам... Людмила Петровна з дороги, втомилась, а ви з різними допитами...

Людмила Петровна. Нічого.

Бравий. Ну—то пробачне, Людмила Петровна. (Йде). Так я ж зайду. (Швидко пішов).

(Останін і Людмила провели в слід очима).

Останін (бере нервово Людмилу за руку). Кажи скоріше: як справи?

Людмила Петровна (озирнувшись навколо). Все як слід.

Останін. Зв'язок встановлено?

Людм. Петровна. Так.

Останін. Прекрасно.

Людм. Петровна (дістає з-за декольте пакета). Передали. (Дає Останіну). Тут коротенька записка тобі. А головне, тут шифр організації. Наказано, його як життя берегти.

Останін (розриває і починає вголос читати). «Надсилаємо вам через «С № 132/12» вказівки, щодо роботи на вашому заводі і шифр організації, який повинен за всяку ціну бути таємним. Подробиці розкаже Вам «С № 132/12».

(Чути стукіт у двері. Останін і Людмила сполохались. Останін сховав циркуляр). Можна... (Входить Клименко. Останін міняє розмову).

Ну, так розкажіть же як Вам жилося в лікарні?.. Людмила Петровна.

Людмила Петровна. Прекрасно. Прекрасно. Аркадій Йосиповичу.

Клименко. Підпишіть розпорядження. (Дає Останіну папір).

Останін (підписує). Так, кажете, прекрасно?

Людмила Петровна. Так прекрасно, так прекрасно... ви знаєте такий добрий лікар попався, що я просто не нахваляюся ним...

Останін (дає розпорядження Клименку). Зараз передайте його Гольдману.

Клименко. Добре. (Виходить).

Людмила Петровна. А що то за розпорядження?

Останін. Про звільнення робітника Коляди. Тип, якого необхідно негайно усунути. Язиком багато плеще. Нашкодити може нашій справі.

Людмила Петровна. Да-а. Я заговорила і забула привітати з новим призначенням. Вітаю! (Дає руку).

Останін. Дуже дякую.

Людмила Петровна. А тепер я мабуть піду відпочину, а потім буду чекати в старому місці.

Останін. Гарзд.

Людмила Петровна (збирається йти). Отже, в призначене місце.

Останін. Так. (Людмила виходить. Останін, потираючи руки, ходить по кімнаті). Ха-ха-ха... Годі з вами кустарним засобом провадити боротьбу. Треба ще організовано. Попробуємо. (Сідає за стіл і починає знову перерахувати директиви). «Надсилаємо Вам через «С—132/12» вказівки, щодо роботи на Вашому заводі і шифр організації, який за всяку ціну повинен бути таємним»... (Прикусив губи). За всяку ціну. За життя. Чорта з два в мене хто довідається. Рідний батько не знатиме, коли йому не дозволено знати. (Читає інший папір). «Ваш псевдонім установлено організацією—«М-5». Мій псевдонім. (Перечитує). «М-5»... Прекрасно, чудово... (В кімнату прожогом влітає Гольдман. Він знервований. Останін, помітивши Гольдмана, миттю зібрав папери і всунув у кешеню).

Гольдман (підбігає до столу). Аркадій Йосиповичу. Що це за жарты? (Кидає на стіл розпорядження одне й друге).

Останін (мов господар). Що саме?

Гольдман. Робітників не вистачає, завод в термін не закінчено, деякі роботи вже припинились, а ви так не шкодуєте робітників. Насмітника пиште, щоб пустив у відпустку на цілих десять днів, тоді, як він уже використав свій декретний відпуск. Коляду наказує зовсім звільнити, невідомо з якої причини. А так і весь завод розпустите. Я категорично заявляю, що такого роду розпорядження виконувати не буду.

Останін. Ах, ви он як? (Іронічно посміхається).

Гольдман. Так, Це безгосподарність. Небажання закінчити раніше терміну завод. Це бюрократизм і голе адміністрування, коли не гірше.

Останін (скипів). Гірше...

Гольдман. Вам видніше.

Останін. Хе-хе-хе. «Видніше»... а чому ж то ви лізете не в свої сани, коли мені видніше? Я ж краще бачу, чим ви й дозвольте мені самому розпоряджатися.

Гольдман. Добрий директор до цього не допустить.

Останін. А ви що ж, дезорганізаторів накажете держати? Хе хе хе... Добродитель заводу!

Гольдман. Коляда не дезорганізатор, а активний і чесний робітник. Лінтяїв таких, як Насмітник, ви шануєте, пускаєте незаконно в відпустку, Я протестую проти цього!

Останін (здрігнув). Так!..

Гольдман. Так.

Останін. Як директор — я вам наказую негайно виконати мое розпорядження, звільнивши з роботи дезорганізатора Коляду.

Гольдман. Не буде цього!

Останін. Буде!

Гольдман. Не буде!

Останін. Буде. Я вам наказую!

Гольдман. Я ваших розпоряджень не виконую!

Останін. Не виконуєш?

Гольдман. Так. Ні!

Останін. Я заставляю вас виконати. (Б'є кулаком по столі).

Гольдман. Не маєте права!

Останін. Маю.

Гольдман. А я кажу — ні!

Останін. Хто директор заводу?

Гольдман. Юридично — ви.

Останін. Що значить «юридично»?

Гольдман. А те, що в радянській країні фактично може бути директором лише той, хто виконує волю пролетаріату. Всі хто не бажає виконувати цього, хто не здібний підхоплювати ентузіязм маси, хто плететься в хвості п'яниць та лінтяїв, хто бюрократично ставиться до виробництва, хто не керує робітниками й виробництвом, а лише адмініструє — це юридично-механічні люди, а не провідники волі пролетаріату. Да, да. Це так. Механічні люди — люди скорпіони, шкідники виробництва.

Останін. Я, скорпіон... шкідник?

Гольдман. Всі ті, що механічно вплелись в історичний процес великого будівництва.

Останін. Та як ви смієте? Я вас за ці слова в тар-тарари запровадю. (Од злості заприхався). Я в міліцію заявлю на вас за таку образу. Не смієте, кажу, так. Не смієте. Чуєте?... (Сердито біжить в другий кінець кімнати, витягаючи з кешені хустку, а разом з цим витрушує директиви).

привезені Людмилою. Витирає хусткою обличчя. Гольдман піднімає папери). Мерзотник!..

Гольдман (читає, насторожено здригнув). Так он як. Директиви таємні.

Останін (повертається до Гольдмана). Як?.. (Помітив, що в руках Гольдмана його переписка — як озвірілий кидається до Гольдмана). Вони в тебе?

Гольдман (наставивши револьвера). Стій!

Останін (зупинився). Віддай папери!

Гольдман. Не діждеш.

Останін. Віддай, кажу тобі!..

Гольдман. Це в директорські какази не входить.

Останін (б'є по руці Гольдмана, той випускає револьвера). Віддай, мерзото жидівська... (кидається на Гольдмана і починає душити). Не віддаси, то я сам візьму.

Гольдман. Не візьмеш!..

Останін (душить). Віддаси!.. Віддаси, сволото!.. (Душить. Гольдман, як в'ялий опускається на підлогу).

Гольдман. Пуст... звір.

Останін. Доконаю... (Душить на долівці, викручуючи переписку).

Гольдман. Пуст... ти. (Харчить. Останін кинув).

Останін (підводиться насторожено). Вже... Здоровий, як бик... насилу впорався... (мотається по кімнаті, готуючись тікати. Рве папери. Нервово ковиряється в столі. В цей час повертається Бравий).

Бравий (з дверей). Арка.. (Помітивши мертвого Гольдмана і стурбованого Останіна—зупинився, пославши в кишеню руки). Що це?

Останін (перелякано). Ай... ти... (Хапається за револьвер).

Бравий. Стій, гаде! (Останін пускає револьвер. Гольдман харчить і заворушився).

Останін. Геть з дороги!

Гольдман. Дер... жи.

Бравий. Не на того нарвався. Прощитав! (Наказує). Геть від столу. Ну. Швидше. Раз!

Останін (розбито, безнадійно відходить від столу в бік). Прощитав!..

Бравий (не зводячи очей з Останіна, підходить до телефону). Дайте ДПУ.

З а в і с а

VIII. ВИКОНАТИ! ПЕРЕВИКОНАТИ!

Будівля. Робота в повнім ходу. Напружені темпи праці. Гольдман з обов'язаною шиєю, мовчки пише в блок-ноті, сидячи на лежачій деревині. Другий робітник «гуде» пісню:

Другий. «Вставай, хто серцем кучерявий.

Нова республіко, гряди.

Хлюпни нам море, свіжі лави.

О, земле, велетнів роди! (Повторює одне і теж).

Четвертий (мов би підхоплюючи другого).

«Ми діти вільного народу.

Рожеві квіти запаш-ні-ні-ні»...

Третій (до другого). Чуєш, Степан?

Другий (кинувши «густи»). Чого тобі?

Третій. Мені оце якось в голову стукнуло...

Перший (перебиваючи третього). Аби в інше місце не стукало
В голову, то ще не велика біда—розумнішим станеш.

Четвертий (кинувши «густи»). Та воно бува й у голову як
стукне, то й очі рогом полізуть. Ще до революції, коли нас відряджали
на війну, так ми буфетника хотіли гуртом обаранити, а тут де не візьмись
жандар прискочив і почав кричати: «Як, мов, смієте сволото мужицька».
І почав було під боки штовхати хлопців, ребра щитаючи. Що тут робити,
думають? Невдержка. Чи не попрактикуватися, думаю, ворожий наступ
відбити, адже ж на війну йду. Зайшов я ззаду та як стукну його цуру-
палком по голові, а в нього очі рогом полізли. Сурйозно кажу. (Дехто
сміється).

Третій. Не про те кажу. Про діло. От Останіна заарештували, а
друкарниця наша, Людмила Петровна — змилась.

Перший. Як? Втекла?

Третій. Тільки п'ятами, відьма, засвітила.

Перший. От сволота. Жаль!.. Ще десь нашкодить.

Гольдман. Нічого, попадеться й вона.

Четвертий. Чутка йде, що Соловйов знову повернеться.

Робітники. О-о, тоді робота знову закипить.

— Одразу нагонимо, що втерали.

— Нагонимо! Перегонимо!

— Докажемо світовому капіталу.

Горобчик. Єжелі я робкор і ударник, то дозволь тебе спитати,
єжелі можливо: што ж саме ми докажемо світовому капіталу? Єжелі я роб-
кор, то мені інтересно знати, а тому, єжелі можливо, прошу пояснити.

Перший. Що ми... ми... і т. д...

Робітники (в один голос). Що ми догонимо їх, що ми перегонимо!
І ми...

Гольдман. Прогонимо всіх к чорту.

Робітники (в один голос). Так!

Гольдман. А для цього треба ще більше налягти.

Робітники. Налягти —

— Виконати:

— Перевиконати.

— Організовано.

— Дружно.

— Ударить і,

— Розбити.

Перший. Хлопці. Ану наддаймо ходу.

Робітники. Єсть. *(Помітно, як збільшується темп роботи. Світло гасне. Всі робітники сидять біля будівлі — обідають. Гольдман з ними).*

Коляда *(вбігає)*. Товариші. Ідуть.

Робітники. Хто?

Гольдман *(встає)*. Хто йде?

Коляда. Ідуть. Товариш Соловйов з Бравим ідуть.

Робітники. Та невже?.. Повернувся? *(Третій біжить і виглядає)*

Перший. Зустріти. Якнайкраще зустріти!

Третій *(що виглядав)*. Ідуть, ідуть!

Коляда *(дивиться в бік)*. Та вони ось уже зовсім близько.

Робітники *(помітивши)*. Ідуть.

Горобчик. Єжелі што, то *(відходить у бік і діставши блок-нот починає писати)* доведеться до газети написати.

Коляда *(до Горобчика)*. Пиши. Пиши, Горобчику. *(Входять — Соловйов і Бравий. Робітники всі встали і приготувались зустрічати).*

Соловйов. Здорові були, будівельники. Здоров, тов. Гольдман!

Робітники. Здрастуйте товаришу Соловйов. Здрастуйте Олександр Іванович. Як поживаєте? Поздравляємо вас!

Соловйов. Дякую, товариші. *(До Гольдмана)*. Дякую і тобі Давид Мойсеевич, що ти виручив мене з біди, а головне — завод. Тепер він ростиме.

Перший. До нас знов? От здорово!

Бравий. Так. Товариша Соловйова знов призначено на посаду директора нашого заводу. Прошибли ми. Ну, та нічого. Помилку не пізно виправити.

Робітники. Не пізно. Виправимо!

Соловйов. Ще раз дякую, товариші. Хочеться сказати щось гарне, сказати таке, щоб увесь світ затрусився, але немає часу на лишні балачки. Роботи багато. На закінчення заводу чекає вся держава. Треба наздогнати те, що втратили через Останіних. Це буде найкращий, наймогутніший удар по світовому капіталу і його нікчемним агентам, шкідникам Останіним.

Робітники. Догонимо. Докажемо.

Соловйов. Давид Мойсеевич. Колядо. Ідіть до мене. *(Ті підходять. Соловйов, узявши їх за плечі, звертається до робітників)*. Товариші. Вгадайте, хто перед вами стоїть?

Робітники. Гаврюха. Гольдман.

Соловйов. Не вгадали!

Робітники. Невже. *(Придивляються)*.

Соловйов. Перед вами головний інженер нашого заводу Давид Мойсеевич Гольдман, а цей Гаврюха — заступник Гольдмана, Гаврило Остапович Коляда...

Робітники. Он що. *(Привітальні вигуки і оплески).*

Соловйов. Коляда хоч і не має спеціальної освіти, зате має практику, енергію, завзяття...

Бравий. А головне — пролетарську твердість!

Гольдман. Я ж не... *(Зам'явся).*

Коляда. Як же це?..

Соловйов. Делікатничати починаєте? Чи злякалися?

Гольдман. Що ж це?..

Соловйов. Годі. *(Чуги гудок на роботу).* Потрібно так — без балачок. *(До робітників, які вже заворушилися йти на роботу).* А тепер, товариші, ідіть і докажіть, що ви догоните.

Робітники. Ще й перегонимо. *(Стають до роботи).*

Соловйов *(до Гольдмана і Коляди).* А ви ж чому стоїте? Ану по своїх місцям.

Гольдман, Коляда. Єсть. *(Швидко йдуть один ліворуч, другий праворуч).*

Бравий. Всього тобі, Соловйов, я тепер можу піти в своє діло — до осередку. Засідання бюро сьогодні — треба матеріал приготувати. Бувай здоровий. *(Пішов).*

Соловйов. Гаразд. Я теж буду. *(Хоче йти в інший бік, але зустрічається з Гриненком, який бігом біжить).* Чого це ти так спішиш?

Гриненко. Що, вже закінчили?

Соловйов. Кого?

Гриненко. Та урочисту зустріч.

Соловйов. І не розпочинали, Гриненку?

Перший. Тоді справимо, як закінчимо завод і загудуть станки.

Соловйов. Чуєш, що говорить?

Гриненко. Так як же це... Без урочистости.

Соловйов. Слухай, Гриненку. Як скінчимо завод, тоді нам улаштує урочистість вся пролетарська суспільність. Ото буде урочисто, Гриненку. Урочистість, від якої увесь капіталістичний світ мов в лихоманці затруситься. Катай та краще профспілкову роботу налагоджуй. Налагоджуй так... як треба налагодити, Горобчику.

Горобчик. Штоб, ежेलі можливо, всі робітники були вдарниками.

Соловйов. Чуєш? І це каже той, що ввесь час не розумів так як слід ударництва. А всі останні...

Робітники *(в один голос).* Ми — за.

Гриненко. Ну то... гаразд. *(Хоче скоро йти).*

Соловйов. Зажди. Підемо разом. *(Ідуть, але з другого боку виходить Оксана).*

Оксана. Олександрє!.. *(Ніяково дивиться в землю).*

Соловйов *(оглянувся).* Оксана... *(Собі опустив в задумі голову).*

Гриненко. Так. Вона до тебе. Вона виправилась.

Соловйов (бадьоро закида голову). Дай руку, Оксано.
 Оксана (бадьоро, енергійно). На! (З-за кону голос).
 Голос. Товаришу Соловйов!
 Соловйов (кидає Оксану). Єсть!

З а в і с а

НАДІЯ ХОМЕНКО

ПОРЯДКУЮ УПЕРТО СВІЙ ЧАС

«Сьогодні в нас політнавчання»
 Оголошення слухає цех.

Шпилька ткалі й дзвін човна
 День варстатний шуга за плече.
 Порядкую уперто свій час,
 Адже сила для розв'язку питань
 Обміркую все, а проте... згаряча
 Завжди кинусь у бій, не сплиниш.
 Порядкую уперто свій час,
 Адже наша бригада ударна,
 Адже скрізь і завжди перед комса
 І на всіх фронтах треба ударити.
 Коли сніп електричних іскр
 кине вулиця в вікна заводу
 На руці чую дружній стиск
 І біжу на бої політвзводу.
 Там сьогодні «Історія Заходу»
 І думок не спинити рух.
 ... Міжнародно реврухівських армій
 Чую гуркіт чобіт об брук...
 Ці конспекти повстань, барикад,
 Ці аналізи дум, теорій
 Щоб упертіше рух бригад
 Шляхом творчим новітньої історії.

Вечір. Шелест чобіт і шин.
 Вечір—іскри знизав у намисто
 Кров пульсує. Тонажі сил
 Я віддам тобі трубне місто.
 Вечір. Шелест чобіт і шин
 Я—додому з товаришем Гришею
 На устах дискусійний шум
 І запас обміркованих рішень.

Порядкую варстатний свій день
 Для книжок рву між змінами час
 Кожна теза—новий щабель,
 Кожна думка—Червоне гасло.